

Published on 10th of every month

ગ્રામસ્વરાજ

અંક : ૭ • વર્ષ : ૭૮ • ૧૦ નવેમ્બર, ૨૦૨૪

કિંમત : ₹ ૭ • વાર્ષિક લવાજમ : ₹ ૮૦

GRAMSWARAJ GUJ. MONTHLY
RNI No. 1799/57 Permitted to
post at Ahmedabad P.S.O. on
tenth of every month under postal
Regd. No. GAMC 38, 2024-2026
issued by S.S.P. Ahmedabad
valid upto 31-12-2026, Licence
to Post without prepayment
No. PMG/NG/049/2024-2026
valid upto 31-12-2026

‘વિકસિત ભારતના નિર્માણમાં સહકારિતાની ભૂમિકા’

અનુક્રમણિકા

અંક-૭ ● વર્ષ : ૭૮

૧૦ નવેમ્બર, ૨૦૨૪

તંત્રી : ડૉ. રાજેન્દ્ર સી. ત્રિવેદી

સંપાદક મંડળ

- ઘનશ્યામભાઈ એચ. અમીન
- ભીખાભાઈ ઝ. પટેલ
- વાર્ષિક લવાજમ : રૂ. ૮૦
- છૂટક નકલ : રૂ. ૭

પત્રવ્યવહારનું અને લવાજમ
મોકલવાનું સરનામું :

ગુજરાત રાજ્ય સહકારી સંઘ
સહયોગ, જ્યોતિ સંઘની પાછળ, રિલીફ રોડ,
અમદાવાદ-૩૮૦ ૦૦૧.

ટે.નં. ૨૫૩૫૨૨૨૦ (૧૮૩) ગ્રામ : સહયોગ

ફેક્સ નં.: (૦૭૯) ૨૫૩૫૧૩૬૦

Website : www.gujaratscu.com

E-mail : sahakarguj1850@gmail.com

પરોપદેશે પાંડિત્યમ્ આચરણ એ જ શ્રેષ્ઠ ઉપદેશ	૩
- શ્રી નવીન વી. વાછાણી	
સહકારનું તત્વજ્ઞાન	૬
- ડૉ. દિલીપ આર. વજાણી	
કેડિટ સોસાયટીમાં ફંડ મેનેજમેન્ટ	૧૧
- શ્રી શીતલકુમાર પી. ભટ્ટ	
ભારત હવે 'ડિજિટલ ઈન્ડિયા' બની રહ્યું છે	૧૭
- શ્રી કાનજીભાઈ આર. ભાલાળા	
જીવન કા યહી હૈ રંગરૂપ	૨૦
- શ્રી વિનોદ એમ. મકવાણા	
યોગચિકિત્સા : રોગનો રાજા ડાયાબિટીસના...	૨૨
- યોગસાધક શ્રી કિરણ ચાંપાનેરી	
વર્મા કમ્પોસ્ટની માટી અને...	૨૫
- ડૉ. ફાલ્ગુની આર. પટેલ	
વર્તમાન સમયમાં પુનઃ પ્રાપ્ય ઊર્જાના...	૨૭
- ધર્મેશભાઈ એમ. દવે	

ગ્રામ સ્વરાજ

- દર મહિનાની દસમી તારીખે પ્રગટ થાય છે.
- નવું વર્ષ એપ્રિલથી શરૂ થાય છે. વાર્ષિક લવાજમ રૂ. ૮૦ છે.
- છૂટક નકલ રૂ. ૭-૦૦ ગમે તે અંકથી ગ્રાહક થઈ શકે છે. લેખમાં પ્રગટ થતાં વિચારો લેખકના છે. પ્રકાશિત થતાં લેખો સાથે તંત્રી કે સંપાદક મંડળ સંમત છે, તેવું માનવું નહીં.
- ગુજરાત રાજ્યની સહકારી મંડળીઓના કાયદા કલમ-૬૯ અનુસાર ગુજરાત રાજ્ય સહકારી સંઘના શિક્ષણ ફાળામાં નિયમિત ફાળો ભરનાર સહકારી સંસ્થાને વિના લવાજમે 'ગ્રામસ્વરાજ' મોકલવામાં આવે છે.
- 'ગ્રામસ્વરાજ' માસિક તથા 'સહકાર' પાક્ષિકનું સંયુક્ત લવાજમ રૂ. ૧૫૦.૦૦ છે.
- રાજ્ય સહકારી સંઘના સભાસદોને "ગ્રામસ્વરાજ" તથા "સહકાર" વિના લવાજમે મોકલવામાં આવે છે.

ચિંતન

પરોપદેશે પાંડિત્યમ્ આચરણ એ જ શ્રેષ્ઠ ઉપદેશ

આ સંસારમાં લગભગ દરેક વ્યક્તિ બધું જ લેવાની ઈચ્છા રાખે છે, પણ આપવાની ઈચ્છા ભાગ્યે જ કોઈ વ્યક્તિ રાખતી જોવા મળે છે. પરંતુ એક બાબત એવી છે જે આપવા સહુ કોઈ ઈચ્છે છે, પણ લેવા કોઈ માગતું નથી, એ બાબત છે ઉપદેશ. સંસ્કૃતમાં પણ કહ્યું છે કે ‘પરોપદેશે પાંડિત્યમ્’. એટલે કે બીજા લોકોને ઉપદેશ આપતી વખતે મનુષ્ય પંડિત, વિદ્વાન બની જાય છે. મોટાભાગના લોકોને અન્યને ઉપદેશ આપવામાં બહુ રસ પડતો હોય છે. જે લોકો કંજૂસ હોય છે તેઓ પણ ઉપદેશ આપતી વખતે ખૂબ ઉદાર બની જાય છે. ક્યારેક તો તેઓ ઉડાઉ પણ બની જતા જોવા મળે છે. ઉપદેશ આપવાની બાબતમાં તેઓ જરા પણ કંજૂસાઈ કરતા નથી.

પરંતુ વર્તમાન વાસ્તવિકતા એ છે કે આજકાલ માણસો ખૂબ હોશિયાર અને સાવચેત બની ગયા છે. આચરણ વગરનો ઉપદેશ કોઈ સાંભળવા માટે તૈયાર નથી. લોકો આચરણ

નવીન વી. વાઘાણી

૩૦૧, સિદ્ધિ વિનાયક એપાર્ટ, આસ્થા
રેસિડેન્સી પાછળ, ૧૫૦ ફૂટ રીંગ રોડ,
મવડી, રાજકોટ-૪
મો.૯૯૭૯૪૬૯૯૯૧૭

વગરના ઉપદેશને ‘પોથીમાંના રીંગણા’ કહીને એની મજાક ઉડાડતા રહે છે, પરંતુ ઉપદેશ આપનારા પણ કંઈ ઓછા હોશિયાર નથી હોતા. તેઓ એવી સ્ટાઈલથી ઉપદેશ આપતા હોય છે કે શ્રોતાઓને એમ જ લાગે કે જાણે વક્તાના અંતઃકરણમાંથી દિવ્ય વાણી ફૂટે છે. આમ, આજકાલ વક્તા અને શ્રોતા બંને વચ્ચે જાણે ચાલાક બનવાની સ્પર્ધા ચાલી રહી છે ! જે વધુ ચાલાક તેની જીત થાય છે. હકીકતમાં વ્યક્તિનું સદ્ આચરણ એ જ અન્યને માટે શ્રેષ્ઠ ઉપદેશ હોય છે. એટલે જ જીવનમાં કાયમ સદાચારનું મહત્વ રહેલું છે. સંસ્કૃતમાં સદાચાર માટે એક સુભાષિત કહે છે કે, ‘સદાચાર એ પ્રથમ ધર્મ છે, સદાચાર એ પરમ તપ છે, સદાચાર એ પરમજ્ઞાન છે, સદાચાર એ શ્રેષ્ઠ ઉપદેશ છે.’ તો આપણે સદાચાર કેમ ન અપનાવવો જોઈએ ?

સદાચારનું પ્રથમ ચરણ ‘સ્વ’ છે. પોતાનાથી જ તેની શરૂઆત થવી જોઈએ. બીજાને કંઈ પણ કહેતા પહેલાં પોતે કરવું. ઘણાની સ્થિતિ ‘પરોપદેશે પાંડિત્યમ્’ જેવી હોય છે. એનો કશો અર્થ નથી. લોકો શ્રેષ્ઠ આચરણને જાણ્યે-અજાણ્યે અનુસરતા હોય છે. પણ આજે તો ઘણા મહદ્ અંશે આચરણ વગર ઉપદેશ આપતા

રહેવામાં પોતાને હોશિયાર સમજતા હોય છે. આયરણ વગરના ઉપદેશનું જ બીજું નામ દંભ છે. આપણે જેવા નથી તેવા દેખાવાનો પ્રયત્ન કરીએ એને દંભ કહેવામાં આવે છે. આજકાલ દેખાડો અથવા દંભ ખૂબ વધી ગયા છે. મનુષ્યના હાસ્ય અને રૂઢન પણ બનાવટી થઈ ગયા છે. પ્રેમ, લાગણી, દયા અને માનવતા પણ બનાવટી થઈ રહ્યા છે. હવે આપણે સહુ બનાવટી, દંભી સમાજ વચ્ચે જીવી રહ્યા છીએ. કોઈ સાચા માણસ માટે આ કેવડી મોટી સજા છે.

આયરણ વગરના ઉપદેશની અન્ય પર ખાસ

અઠવાડિયા પછી આવવાનું કહ્યું. અઠવાડિયા પછી સાધુએ બાળકને ગોળ ન ખાવાની સલાહ આપી. બાળકે ગોળ ખાવાનું છોડી દીધું. પેલી માતાએ સાધુને અઠવાડિયા પછી આવવાનું રહસ્ય પૂછ્યું.

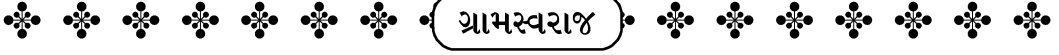
સાધુએ કહ્યું કે, હું પોતે જ ગોળ ખાતો હતો એટલે મારા ઉપદેશની અસર ન થાય. મેં પોતે ગોળ ખાવાનું છોડી દીધું. ત્યારબાદ મેં ઉપદેશ આપ્યો. ને તેની અસર થઈ. પરંતુ આજકાલ આવા સાધુઓ કેટલા? આજે તો ઘણા દંભી સાધુઓ દાન, સેવા, ત્યાગ અને વૈરાગ્યનો ઉપદેશ આપતા હોય છે ને સાથે

બાળકને આપણે જેવું બનાવવા માગતા હોય તેવા સૌ પ્રથમ આપણે બનવું જોઈએ. કોઈ પિતા કે શિક્ષક પોતે તમાકુ, પાન, માવો ખાતા હોય, સિગરેટ પીતા હોય, ને બાળકને તેનાથી દૂર રહેવાનો ઉપદેશ આપે એ કેટલું હાસ્યાસ્પદ બની રહે છે.

અસર પડતી નથી. ભોળા માણસો છેતરાય જાય એ વાત જુદી છે. આયરણની શ્રેષ્ઠ પરંપરા ઉત્પન્ન કરવા માટે મોટા લોકોએ પોતાની જાત સાથે કઠોર બનવું પડતું હોય છે. બાંધછોડને એમાં સ્થાન નથી, કેવળ વાણી તો શબ્દોનો વિલાસ જ છે. વાણી વર્તનમાં પરિણમે તો જ તે શ્રેષ્ઠ ઉપદેશ બને છે. એક દૃષ્ટાંત ખૂબ જાણીતું છે. એક બાળક ખૂબ ગોળ ખાતો હતો. એની માતા બાળકને ગોળ ન ખાવા સમજાવવા માટે એક સાધુ પાસે લઈ ગઈ. સાધુએ

સાથે ધનથી પોતાની ઝોળી ભરતા રહેતા હોય છે. એટલે જ તો આપણને આજે આયરણ વગરના ઉપદેશની અસર થતી નથી.

સંત કબીર સાચું કહે છે, “કથની મીઠી ખાંડ સી, કરની વિષ કા લોટા. કથની તજિ કરની કરૈ, તો વિષસે અમૃત હોય.” એટલે કે ઉપદેશ ગળી ખાંડ જેવો, આયરણ ઝેરના પ્યાલા જેવું. ઉપદેશ આપવાના બદલે એ પ્રમાણે આયરણ કરવામાં આવે તો ઝેર સમાપ્ત થાય અને સંસાર અમૃતમય બની જાય. આમ

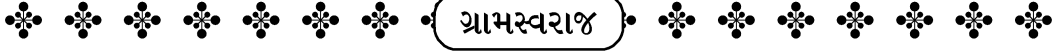
કબીરજી પણ આચરણ વગરના ઉપદેશની નિંદા કરે છે ને ઉપદેશના બદલે આચરણ પર ભાર મૂકે છે. આચરણ વગરના ઉપદેશની સમાજ ઉપર કશી અસર થતી નથી. માટે આચાર્ય વિનોબાજી કહેતા કે, “આચરણ એ જ શ્રેષ્ઠ ઉપદેશ છે.” ગાંધીજીએ પણ કહ્યું છે કે, “એક મણ ઉપદેશ કરતાં અઘોળ આચરણ વધારે મહત્ત્વનું છે.” ગાંધીજીનું જીવન કોરી કિતાબ જેવું હતું. એમની કથની અને કરણી એકસમાન હતા. તેમનામાં આચરણનું જબરદસ્ત બળ હતું. એટલે જ તો તેઓ લાખો-કરોડો માણસ પર જાદુઈ પ્રભાવ પાડી શક્યા હતા. એટલે જ ગાંધીજીએ કહ્યું છે કે, “મારું જીવન એ જ મારો સંદેશ છે.” આજકાલ ઘણાબધા રાજકીય નેતાઓનો કશો જ પ્રભાવ પડતો નથી તેનું સ્પષ્ટ કારણ આચરણનો અભાવ છે.

આજે શિક્ષણના સંદર્ભમાં પણ આચરણ પર વિચાર કરવાની ખૂબ જરૂર છે. બાળક શિક્ષણનું મુખ્ય અંગ છે. તે નિર્દોષ અને ગ્રહણશીલ હોય છે. તે આસપાસના વાતાવરણનું નિરીક્ષણ કરે છે, અનુકરણ કરે છે ને શીખે છે. એટલે કે બાળક ઉપદેશ કરતા અનુકરણથી વિશેષ શીખે છે. આમ શિક્ષણના સંદર્ભમાં બાળક માટે માબાપ, પરિવારજનો તથા શિક્ષકોનું આચરણ ખૂબ મહત્ત્વનું છે. બાળક આ બધાના આચારવિચાર, વ્યવહારનું અવલોકન કરે છે ને પછી અનુકરણ દ્વારા શીખે છે. તેથી તેઓનું આચરણ સારું હશે તો તે

સારું શીખશે ને આચરણ નબળું હશે તો તે નબળું શીખશે. એટલે માબાપ, પરિવારજનો અને શિક્ષકોનું આચરણ દૃષ્ટાંતરૂપ હોવું જોઈએ. બાળકને આપણે જેવું બનાવવા માગતા હોય તેવા સૌ પ્રથમ આપણે બનવું જોઈએ. કોઈ પિતા કે શિક્ષક પોતે તમાકુ, પાન, માવો ખાતા હોય, સિગરેટ પીતા હોય, ને બાળકને તેનાથી દૂર રહેવાનો ઉપદેશ આપે એ કેટલું હાસ્યાસ્પદ બની રહે છે. આજકાલના બાળકોને ઉપદેશ ખાસ ગમતો નથી. એ તો આચરણને જ મહત્ત્વ આપે છે. આજે પરિશ્રમ, પ્રામાણિકતા, સત્યતા, શુદ્ધતા, શિક્ષણ અને સંસ્કાર જેવા જીવનના દરેક ક્ષેત્રે નીતિમત્તા ઘટતી જાય છે કારણ કે શઠ, દંભી લોકો સદાચારના ઉપદેશના પાઠ ભણાવતા રહે છે. કબીરજી કહે છે, “બાતો કે પકવાન સે ધાવા નહીં હોય.” એટલે કે ઉપદેશના પકવાનથી કોઈનું પેટ ભરાતું નથી. મનુષ્યના વાણી અને વ્યવહારમાં કોઈ અંતર ન હોવું જોઈએ. મનુષ્યના કથની ને કરણી સમાન હોવા જોઈએ. મનુષ્યને શિક્ષણ અને ઉપદેશ આપવાનું સારામાં સારું માધ્યમ આચરણ છે. દરેકે ઉપદેશ અનુસાર આચરણ કરવું જોઈએ. એટલે જ આચરણને શ્રેષ્ઠ ઉપદેશ માનવામાં આવે છે.

“આપણે ઉપદેશ સાંભળીએ મણ,
બીજાને આપીએ છીએ ટન,
પણ ખુદના જીવનમાં ઉતારીએ કણ.”

— અજાત

સહકારનું તત્વજ્ઞાન

સહકારી પ્રવૃત્તિ નો મુખ્ય આશય સંગઠન દ્વારા શક્તિ પ્રાપ્ત કરી સભાસદોનો આર્થિક ઉત્કર્ષ સાધવાનો છે. દુનિયામાં વિવિધ સમયે ઉપયોગમાં લેવાયેલી વિવિધ આર્થિક પદ્ધતિઓ જેવી કે મૂડીવાદ, સમાજવાદ તથા મિશ્ર અર્થવ્યવસ્થા સમાજના નબળા વર્ગના લોકોનું શોષણ અટકાવવામાં સફળ થઈ શકેલ નથી ત્યારે સહકારી પ્રવૃત્તિ સામાન્ય માનવીઓની મોટાભાગની આર્થિક સમસ્યાઓનો ઉકેલ લાવવાની ક્ષમતા ધરાવે છે. ભારતમાં પણ અર્થતંત્રના વિવિધ વિભાગોના વિકાસમાં સહકારી પ્રવૃત્તિનું યોગદાન મહત્વપૂર્ણ રહ્યું છે. દરેક આર્થિક પ્રવૃત્તિને પોતાની આગવી વિશેષતા તથા પાયાના કે મૂળભૂત વિચારો હોય છે. જે, તે પ્રવૃત્તિનું તત્વજ્ઞાન ગણાય છે જેને અનુસરીને આવી આર્થિક પ્રવૃત્તિઓનો મહત્તમ લાભ ઉઠાવી શકાય છે. સહકારની

મૂળભૂત વિચારધારા કે સહકારના પાયાના ખ્યાલો આજે પણ એટલા જ પ્રસ્તુત છે જેટલા તેના સ્થાપનાના સમયે તે મહત્વપૂર્ણ હતા.વર્તમાન સમયમાં સમગ્ર વિશ્વમાં ઊભી થયેલી પડકાર જનક સ્થિતિનો સામનો કરવાની ક્ષમતા માત્ર સહકારી પ્રવૃત્તિમાં જ છે.આવા સંજોગોમાં સહકારના તત્વજ્ઞાનને અનુસરીને સમાજ વ્યવસ્થાનો સર્વાંગી વિકાસ કરી શકાય તેમ છે.

વિશ્વમાં જ્યારે સહકારી પ્રવૃત્તિનો પ્રારંભ થયો ત્યારે સહકારી પ્રવૃત્તિના તે વખતના વિચારકો એ પોતાના જે મૂળભૂત વિચારો રજૂ કર્યા હતા તે સહકારની ફીલસુફી કે તત્વજ્ઞાન તરીકે ઓળખાય છે. વર્ષોથી સહકારના આ તત્વજ્ઞાન ને ઉપયોગમાં લઈને વિશ્વમાં અનેક ક્ષેત્રમાં સહકારી પ્રવૃત્તિનો વિકાસ અને વિસ્તાર થવા પામ્યો છે.વર્તમાન સમયમાં માનવ સમાજ સામે ઊભા થયેલા પડકારોનો સામનો કરી સુખી સમૃદ્ધ અને સમાનતા વાળા સમાજનું નિર્માણ કરવા સહકારની આ ફિલસુફીક તત્વજ્ઞાન આપણને ખૂબ જ ઉપયોગી થઈ શકે તેમ છે. તો ચાલો આપણે સહકારના તત્વજ્ઞાનને સમજીએ.

ડો. દિલીપ આર. વજાણી
પ્રિન્સિપાલ, શ્રી એમ.પી.શાહ કોમર્સ
કોલેજ, વઢવાણ રોડ,
સુરેન્દ્રનગર-૩૬૩૦૦૨
મો:૯૯૨૪૨૭૯૫૧૬

નેતૃત્વના ગુણોનો વિકાસ થાય છે. અને તેનો સહકારી સંગઠનને ખૂબ લાભ થાય છે. એક સામાન્ય વ્યક્તિમાં પણ રહેલા નેતૃત્વના ગુણોને વિકસાવવામાં સહકારનું આ તત્વજ્ઞાન ખૂબ ઉપયોગી પુરવાર થવા પામેલ છે ભારતમાં લોકશાહી ઢબે સહકારી સંગઠનોનો જે વિકાસ થયો છે તે આ બાબતનું ઉત્તમ ઉદાહરણ છે.

(૩) નફાની ન્યાયી રીતે વહેંચણી:-

જોકે સભાસદોની સેવા એ જ સહકારી સંગઠનો નો મુખ્ય આશય હોવા છતાં સહકારી સંગઠનોની ઉમદા કામગીરીના પરિણામે થોડા ઘણા અંશે સહકારી સંગઠનમાં નફાનું સર્જન થતું જ હોય છે. પરંતુ અહીં નફો એ અન્યના શોષણનું નહીં પરંતુ સંગઠનની કાર્યક્ષમતાનું પરિણામ હોય છે. સહકારી સંગઠનમાં સમાનતાના ખ્યાલનું સવિશેષ મહત્વ હોવાથી અહીં પ્રાપ્ત થતા નફાની સંગઠનના સભ્યો વચ્ચે ન્યાયી કે સમાનતાની રીતે વહેંચણી કરવામાં આવે છે.

સંગઠનના નફામાં જે સભાસદનું જેટલું યોગદાન હોય તેને તેટલા પ્રમાણમાં નફામાંથી હિસ્સો આપવામાં આવે છે. આમ સહકારી સંગઠનમાં સર્જતા નફાની સભ્યો વચ્ચે જ વહેંચણી થતી હોવાથી તે સભ્યોનું શોષણ થતું અટકાવવામાં તથા સભ્યોની આર્થિક સ્થિતિ સુધારવામાં મદદરૂપ થાય છે. વળી, સહકારી સંગઠનના નફામાંથી કેટલો ભાગ સામાજિક વિકાસ તથા સંગઠનના ભાવિ વિકાસ માટે

પણ વાપરવામાં આવે છે. આમ આ ખ્યાલ આખરે તો સભાસદોનો વિકાસ કરવામાં જ મદદરૂપ થાય છે. સહકારના આ પાયાના ખ્યાલને કારણે શોષણ વિહીન સમાજ રચના કરવાનો મુખ્ય ઉદ્દેશ પણ સિદ્ધ થઈ શકે છે.

(૪) રાજકીય તથા ધાર્મિક બાબતોમાં તટસ્થતા :

રાજકીય તથા ધાર્મિક બાબતોમાં તટસ્થ રહેવું એ સહકારી સંગઠનોનો એક મહત્વનો ખ્યાલ છે. અને સહકારી પ્રવૃત્તિના વિકાસ માટે તે આવશ્યક પણ છે. કારણ કે, વિચારસરણીના રાજકીય તથા ધાર્મિક તફાવતો સંગઠનમાં સંઘર્ષ ઊભો કરે છે. સહકારી સંગઠનમાં રાજકારણનો પ્રવેશ થવાના લીધે સહકારી સંગઠનોનું સંચાલન સારી રીતે થઈ શકતું નથી. જો સહકારી સંગઠનો રાજકીય પક્ષો સાથે સંકળાયેલા હશે તો, રાજકીય પક્ષો પોતાના સ્વાર્થ માટે સહકારી સંગઠનોનો ઉપયોગ કરશે. આમ થતું અટકાવવા માટે સહકારી સંગઠનો એ રાજકીય બાબતોમાં તટસ્થ રહેવું જરૂરી છે.

આ ઉપરાંત સહકારી સંગઠનો એ ધાર્મિક બાબતોમાં પણ તટસ્થ રહેવું જોઈએ. જેથી ધર્મના ભેદભાવ વિના કોઈપણ વ્યક્તિને સહકારી સંગઠનનો સભાસદ બનાવી શકાય. અને સમાજના મહત્તમ લોકો સુધી સહકારના લાભો પહોંચાડી શકાય. જો ધર્મના નામે સભાસદો વચ્ચે ભેદભાવ ઊભો થશે તો સહકારી સંગઠનમાં સંઘર્ષ પેદા થશે જે આખરે સૌ સભાસદો તથા સમગ્ર સહકારી પ્રવૃત્તિ માટે

નુકસાન કરતા સાબિત થશે. આથી જ સહકારી સંગઠનમાં જોડાવા ઈચ્છતી કોઈપણ વ્યક્તિને ધર્મ કે રાજકીય વિચારસરણીના ભેદભાવ વિના સભ્ય બનાવવામાં આવે છે. સહકારી પ્રવૃત્તિના પ્રણેતાઓએ દીર્ઘદ્રષ્ટિથી જ આ પાયાનો વિચાર વ્યક્ત કર્યો હતો. આજે ધાર્મિક અને રાજકીય બાબતોના મત મતાંતરને કારણે ઘણી જગ્યાએ સંઘર્ષની સ્થિતિ જોવા મળે છે. પરંતુ સહકારનું આ તત્ત્વજ્ઞાન રાજકીય અને ધાર્મિક બાબતમાં તટસ્થ રહેવાનો નિર્દેશ કરતું હોવાથી સહકારી સંગઠનો સમાજમાં સંતુલન જાળવી વિકાસ કરી શકે છે.

(પ) સભાસદોમાં સ્વાશ્રય તથા કરકસરના ગુણો વિકસાવવા માટે કરવામાં આવતો પ્રયાસ:- સહકારી સંગઠનોમાં સભાસદોના વિકાસ માટે કરવામાં આવતા વિવિધ પ્રયાસોના લીધે તેમાં જોડાયેલા સભાસદોમાં સ્વાશ્રય તથા કરકસરના ગુણોનો વિકાસ થવા પામે છે. સહકારી સંગઠનમાં જોડાયેલો પ્રત્યેક સભાસદ સંગઠનમાં જોડાયેલ અન્ય સભાસદને મદદ કરીને આખરે તો પોતાની જાતને જ મદદ કરે છે. સહકારની આવી ભાવનાથી સભ્યોમાં અન્યને મદદ કરવાની ભાવના વિકસે છે. તેમજ તેના વડે સભાસદ એવું પણ સમજતો થાય છે કે, વિકાસ માટે આપણે અન્ય પર આધારિત ન બની રહેતા આત્મનિર્ભર કે સ્વાશ્રયી બનવું જોઈએ.

આ ઉપરાંત સહકારી સંગઠનમાં જોડાયેલા

નબળી આર્થિક સ્થિતિ વાળા સભાસદો નાની રકમની બચત કરી મોટું ભંડોળ ભેગું કરી તેના વડે વિકાસ સાધવાનો પ્રયાસ કરે છે. આથી સભાસદોમાં કરકસરનો ગુણ પણ વિકસે છે. કરકસરનો આવો ગુણ સભાસદને ખોટા ખર્ચાઓમાંથી બચાવવાની સાથે આર્થિક સ્થિતિ સુધારવામાં પણ મદદરૂપ થાય છે. આમ સહકારી સંગઠનમાં જોડાવાથી સભાસદોમાં ખીલતા સ્વાશ્રય અને કરકસરના ગુણો સહકારી સંગઠનોના તથા ખુદ સભાસદોના પોતાના આર્થિક ઉત્કર્ષ માટે સહાયક બને છે.

(દ) સભાસદોના પ્રવેશ તથા સંગઠનની નોંધણી અંગે ચોક્કસ નીતિ નિયમોનું પાલન કરવું જરૂરી માનવામાં આવ્યું છે :-

સહકારી સંગઠનોમાં ખુલ્લા તથા સ્વૈચ્છિક સભ્યપદનો ખ્યાલ સ્વીકારવામાં આવેલો હોવા છતાં સભ્યોના પ્રવેશ માટે સહકારી સંગઠનોમાં ચોક્કસ પ્રકારના નીતિ નિયમો બનાવવામાં આવેલા છે. તેમજ તેનું પાલન પણ કરવામાં આવે છે. આમ કરવાથી સંગઠનની કામગીરીમાં અવરોધ ઊભો કરે એવી વ્યક્તિઓનો પ્રવેશ અટકાવી શકાય છે. તથા સહકારી સંગઠનમાં જોડાઈને તેની સેવાનો લાભ લેવા ઈચ્છતી વ્યક્તિને સરળતાથી પ્રવેશ આપી પણ શકાય છે.

આ ઉપરાંત કોઈપણ પ્રકારના આર્થિક હેતુસર રચાયેલી સહકારી સંસ્થા માટે રાજ્યના સહકારી સંસ્થા માટેના કાયદા અનુસાર નોંધણી

કરાવવાનું પણ આવશ્યક માનવામાં આવ્યું છે. સહકારી સંગઠનોની નોંધણી તથા તેના હિસાબોની તપાસ માટે કરવામાં આવેલી જોગવાઈના લીધે સહકારી સંગઠનોનો વહીવટ સારી રીતે ચાલે છે. તથા હિસાબોમાં થતી ગેરરીતી અટકાવી શકાય છે. વળી સરકાર દ્વારા પણ સહકારી કાયદા અનુસાર નોંધાયેલી સહકારી સંસ્થાઓને આર્થિક મદદ પૂરી પાડવામાં આવતી હોવાથી પણ સહકારી સંસ્થાઓની નોંધણી અનિવાર્ય માનવામાં આવી છે. આમ સહકારી સંગઠનો દેશના બંધારણની મર્યાદામાં રહીને કામ કરી શકે તથા વિકાસ સાધી શકે તે માટે સહકારી સંસ્થાઓમાં સભ્યોના પ્રવેશ તથા સંગઠનની નોંધણી માટે ચોક્કસ પ્રકારના નીતિ નિયમોનું પાલન કરવામાં આવે છે. સહકારી પ્રવૃત્તિના પ્રણેતાઓએ શરૂઆતના સમયથી જ આ બાબત પર વિશેષ ચિંતન કરી આ બાબતનો કાળજીપૂર્વક અમલ કરવાનું વિચાર્યું હતું. જેના કારણે આજે સહકારી સંગઠનો આટલા વર્ષો પછી પણ ટકી રહ્યાં છે અને વધુ મજબૂત બની શક્યાં છે.

(૭) સભાસદોમાં સમાનતા તથા વફાદારીની ભાવના વિકસાવવાનો પ્રયાસ કરવામાં આવે છે :

સહકારી સંગઠનોમાં એક વ્યક્તિ બધા માટે અને બધી વ્યક્તિ એક વ્યક્તિ માટેનો ખ્યાલ "Each for all and all for Each"

સ્વીકારવામાં આવ્યો છે. આથી સહકારી સંગઠનમાં જોડાયેલો દરેક સભાસદ અન્ય સભ્યના ભોગે વિકાસ સાધવાનો પ્રયાસ કરતો નથી. તેમજ સંગઠનની કામગીરીમાં બધા જ સભ્યોનું હિત સમાયેલું હોવાથી આપોઆપ જ સભ્યોમાં સંગઠન પ્રત્યે તેમજ અન્ય સભ્યો પ્રત્યે વફાદારી રાખવાની ભાવના વિકસે છે. સંગઠનના વફાદાર અને જાગૃત સભાસદો સંચાલકોને પણ જાગૃત રહેવાની ફરજ પાડે છે. તથા સભાસદો સંગઠન સાથેના આર્થિક વ્યવહારોમાં પણ ઈમાનદાર બને છે. સભ્યોમાં વિકસતા આવા ગુણો સહકારી સંગઠન, સભાસદો તથા સમાજના સર્વાંગી વિકાસમાં મદદરૂપ થાય છે.

સમાપન : હાલના હરીફાઈના યુગમાં સામાન્ય માનવી માટે જીવન જીવવું દિન પ્રતિ દિન મુશ્કેલ બનતું જાય છે ત્યારે આજથી વર્ષો અગાઉ સહકારી પ્રવૃત્તિના પ્રણેતાઓએ રજૂ કરેલી સહકારની ફિલસૂફી કે તત્ત્વજ્ઞાન અનુસાર કામ કરતી સહકારી પ્રવૃત્તિ સામાન્ય માનવીની સ્થિતિ સુધારવામાં ખૂબ જ મદદરૂપ થાય છે. અને એક આદર્શ સમાજનું નિર્માણ શક્ય બને છે. આથી જ આજે સહકારી વિચારધારા વિશ્વભરમાં સ્વીકૃત તથા આર્થિક તેમજ સામાજિક સમસ્યાઓના ઉકેલ માટે મદદરૂપ સાબિત થવા પામી છે.

ક્ષેત્રની નફાકારકતામાં તથા તેમની આર્થિક સધ્ધરતામાં નોંધપાત્ર વધારો થયો. બીજી બાજુ વૈશ્વિકરણને કારણે નાણાકીય સંસ્થાઓને આંતરરાષ્ટ્રીય સ્તરે પણ સ્પર્ધાનો સામનો કરવા માટે પોતાની ક્ષમતા પુરવાર કરવાની આવશ્યકતા ઊભી થઈ. પરિણામે ફંડ મેનેજમેન્ટ અત્યંત જરૂરી બન્યું છે. ફંડ મેનેજમેન્ટનું મુખ્ય કાર્ય વર્તમાન સમયના જોખમો અંગેની જાણકારી મેળવવી તથા આવા જોખમોને પહોંચી વળવા માટે યોગ્ય વ્યવસ્થા તથા વ્યુહરચના ઘડવી તથા તેનો અમલ કરવો.

સંસ્થામાં ફંડ મેનેજમેન્ટ એટલે શું ?

કેડિટ સોસાયટી સભાસદો પાસેથી થાપણો તરીકે ભંડોળ મેળવે છે. જે સોસાયટીની જવાબદારી (Liability) કહેવાય. આ ભંડોળનું જરૂરિયાતમંદ લોકોને નક્કી કરેલા વ્યાજના દરે ધિરાણ કરે છે. આ ધિરાણને સોસાયટીની મિલકત (Assets Liability Management) કહેવાય. સોસાયટીએ કરેલા ધિરાણ ઉપર વ્યાજ કમાય છે. અને થાપણો ઉપર વ્યાજ ચૂકવે છે. વ્યાજ આવક અને ચૂકવણી વચ્ચેનો ગાળો એ સોસાયટીની આવક છે. પૂરતી આવક કમાવા માટે ધિરાણ તથા થાપણો અને તેના ઉપર વ્યાજ આવક અને ચૂકવણીનું યોગ્ય રીતે આયોજન થાય તે જરૂરી છે. આ પ્રકારના આયોજનને સરળ ભાષામાં ફંડ

મેનેજમેન્ટ કહેવાય. આ ફંડ મેનેજમેન્ટ નાણાકીય સંચાલનની ભાષામાં મિલકત – જવાબદારીનું મેનેજમેન્ટ કહેવાય છે.

કેડિટ સોસાયટી પણ નાણાકીય સંસ્થા છે. તથા બેંકિંગ પ્રવૃત્તિ કરે છે. માટે તે પણ આવા જોખમોથી પર રહી શકે નહીં.

ફંડ મેનેજમેન્ટ અને જોખમો

કેડિટ સોસાયટીએ પોતાના કામકાજ દરમિયાન કેટલાક જોખમો વહોરવા પડે છે. આ જોખમો સંપૂર્ણપણે નાબૂદ કરવા અશક્ય છે. પરંતુ તેને યોગ્ય નિર્ણય અને વ્યૂહરચના દ્વારા ઘટાડી શકાય. કેડિટ સોસાયટીએ નીચે પ્રમાણેના જોખમોનો સામનો કરવો પડે છે.

- ૧) ધિરાણ અંગેનું જોખમ (Credit Risk)
- ૨) તરલતાનું જોખમ (Liquidity Risk)
- ૩) વ્યાજ દરનું જોખમ (Interest Risk)
- ૪) બજાર અંગેનું જોખમ (Market Risk)
- ૫) મૂડી અંગેનું જોખમ (Capital Risk)
- ૬) હુંડિયામણ અંગેનું જોખમ (Exchange Risk or Currency Risk)

૭) કાર્યો અંગે જોખમ (Operation Risk)
આ જોખમોને પહોંચી વળવા માટે ફંડ મેનેજમેન્ટ અનિવાર્ય બન્યું.

ધિરાણ અંગેનું જોખમ (Credit Risk)

અસરકારક ફંડ મેનેજમેન્ટ માટે ધિરાણ અંગેના જોખમો અંગેની જાણકારી મેળવવી અત્યંત આવશ્યક છે. કેડિટ સોસાયટી એ જ

ધિરાણ કરવામાં આવ્યું હોય તેની નક્કી કરેલા સમયમાં વસૂલાત ન થાય અથવા તેના ઉપરના વ્યાજની વસૂલાત ન થાય અથવા ધિરાણ અંગેનું જોખમ કહેવાય. જોખમનું મુખ્ય કારણ ધિરાણ આ લેનારની તે નાણાં પરત કરવાની અક્ષમતા કે તેઓની નાણાં પરત કરવાની ઈચ્છાનો અભાવ છે. આ જોખમને કારણે સોસાયટીને અપેક્ષિત રોકડ પ્રવાહ મળતો નથી. પરિણામે તેની આર્થિક સ્થિતિ તેમજ તરલતા ઉપર વિપરીત અસર થાય છે.

જો ધિરાણ તથા વ્યાજની રકમ સમયસર પરત ન મળે તો આવા ધિરાણ ઉપર એનપીએ અનામતની જોગવાઈ કરવી પડે છે જેને કારણે સોસાયટીના નફા ઉપર વિપરીત અસર થાય છે.

ધિરાણ જોખમ ઘટાડવાના પગલાં

૧. દરેક પ્રકારના ધિરાણ માટે વ્યક્તિગત તથા કુલ ધિરાણ મર્યાદા નક્કી કરવી તથા તે ધિરાણ કરવું.
૨. ધિરાણ મંજૂર કરતાં પહેલાં ધિરાણ માંગણી કરનારનો ધંધો, ધંધાની નફાકારતા, તરલતા વગેરેની પૂરતી તપાસ કરવી.
૩. ધિરાણની રકમ સામે પૂરતી જામીનગીરી મેળવવી.

તરલતા અંગેનું જોખમ

જ્યારે સોસાયટીએ તેના થાપણદારોને થાપણ પરત કરવાની થાય ત્યારે સોસાયટી

પાસે પૂરતી રોકડ ન હોય અને આવી થાપણ પરત કરવામાં નિષ્ફળ જાય ત્યારે તરલતાનું જોખમ ઊભું થાય છે. ખાસ કરીને સોસાયટીએ કરેલ ધિરાણ સમયસર પરત ન મળે ત્યારે તરલતા ઉપર વિપરીત અસર થાય છે. આમ જ્યારે સોસાયટીની થાપણો અને ધિરાણ (Assets and Liabilities) વચ્ચે અસમતુલા ઊભી થાય ત્યારે આ પ્રકારનું જોખમ ઊભું થાય છે.

તરલતાનું જોખમ ઘટાડવાના પગલાં

૧. થાપણોની પાકતી તારીખો ધ્યાનમાં લઈને તે પ્રમાણે સોસાયટીને પૂરતી રોકડ મળી રહે એવું આયોજન કરવું. આવી થાપણ ચૂકવણીની રકમનો અંદાજ મેળવવા માટે Capital Assets Model નો ઉપયોગ કરી શકાય.

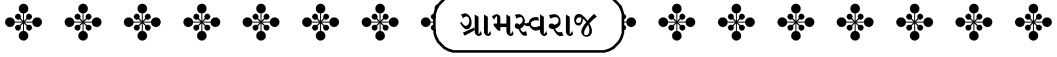
૨. થાપણો તથા અન્ય ફંડ ધ્યાનમાં લઈને પૂરતો ગાળો (Margin) રાખીને ધિરાણ કરવું
૩. ટુંકી મુદતના ધિરાણ કરવા જેથી તે રકમ જરૂરતના સમયે પરત મળી રહે.

૪. ધિરાણની સમયસર વસૂલાત થાય તે માટે યોગ્ય વ્યવસ્થા કરવી.

૫. ધિરાણની વસૂલાતના અંદાજો તૈયાર કરવા.

૬. રોકડ પ્રવાહ પત્રક તૈયાર કરવું. જેથી ક્યારે કેટલી રોકડની જરૂરત પડશે. અને એ કઈ રીતે મેળવી શકાશે તેનું આયોજન કરવું.

વ્યાજના દર અંગેનું જોખમ

મુક્ત બજારને કારણે દરેક બેંકને પોતાના ધિરાણ અને થાપણો ઉપરના વ્યાજના દરો નક્કી કરવાની સ્વતંત્રતા આપવામાં આવી છે. (નરસિંહન કમિટિની ભલામણો) પરિણામે બેંકો વચ્ચે હરીફાઈનું પ્રમાણ વધ્યું છે. જેની સીધી અસર કેડિટ સોસાયટીના થાપણો અને ધિરાણ વ્યાજના દર ઉપર થાય છે. થાપણો અને ધિરાણના વ્યાજ દર વચ્ચે ઓછામાં ઓછો ૪% ગાળો (Spread) રહે તે જરૂરી છે.

વ્યાજ દર અંગેનું જોખમ ઘટાડવાના પગલાં

૧. બેંકો તથા અન્ય કેડિટ સોસાયટીઓના ધિરાણ તથા થાપણ પરના વ્યાજની સતત માહિતી મેળવતા રહેવું.

૨. વ્યાજના દરમાં આવશ્યકતા મુજબ ત્વરિત ફેરફાર કરવા.

૩. ધિરાણ તથા થાપણોનું Rate Sensitive Assets અને Rate Sensitive એવા બે ભાગોમાં વર્ગીકરણ કરવું. આ બંને વચ્ચેનો ગાળો જેમ વધારે તેમ જોખમ વધારે.

હુંડિયામણ અંગેનું જોખમ

જ્યારે બે કે તેથી વધારે દેશો વચ્ચે નાણાકીય વ્યવહારો થતાં હોય ત્યારે તે દેશના ચલણના દરમાં ફેરફાર થવાને કારણે આ જોખમ ઉદ્ભવે છે. કેડિટ સોસાયટી સ્થાનિક વિસ્તારમાં પોતાનું કામકાજ કરતી હોવાથી તેમણે આ જોખમનો સામનો કરવો પડતો નથી.

બજાર અંગેનું જોખમ

જ્યારે કેડિટ સોસાયટીએ પોતાના સભાસદોને ધંધા વ્યવસાય માટે ધિરાણ કરેલું હોય અને બજારમાં વ્યાપાર ચક્રની અસરને કારણે તેજી મંદી ઊભી થાય ત્યારે ત્યારે આ પ્રકારનું જોખમ સર્જાય છે. ધિરાણ લેનારા સભાસદ વેપારમાં મંદીને કારણે લોકોની આવક ઘટતાં તેઓ પોતાના ઘર ખર્ચને પહોંચી વળવા માટે થાપણો ઉપાડી લે છે અને નવી થાપણો મળવાનો પ્રવાહ ખૂબ જ ધીમો થઈ જાય છે.

કેડિટ સોસાયટીએ આ પ્રકારના જોખમનો સામનો કરવો પડે છે. સોસાયટીની ધિરાણ તથા થાપણોમાં વિવિધતા લાવીને આ પ્રકારનું જોખમ ઘટાડી શકાય.

ભંડોળના રોકાણ અંગે સહકારી કાયદાની જોગવાઈઓ

કેડિટ સોસાયટીએ પોતાના પેટા નિયમો (Bye laws) તથા સહકારી કાયદાની જોગવાઈઓનું ચુસ્તપણે પાલન કરવું પડે છે. આવી કેટલીક જોગવાઈઓની ચર્ચા કરીએ.

૧) થાપણો સ્વીકારવા અંગે : સામાન્ય રીતે કેડિટ સોસાયટી પોતાના શેર ભંડોળ, સામાન્ય અનામત અને બિલ્ડિંગ ફંડના દસ ગણા જેટલી થાપણો સ્વીકારી શકે છે. આ મર્યાદાનું પાલન થાય તે જોવું જોઈએ. ઉપરાંત કેડિટ સોસાયટી બિન સભાસદની થાપણો સ્વીકારી શકતી નથી.

૨) વહેંચણી પાત્ર નફાની ગણતરી સહકારી

કાયદાની જોગવાઈઓ મુજબ કરવી જોઈએ.

૩) જ્યારે સોસાયટી સભાસદોને ડિવિડન્ડ ચૂકવે ત્યારે સહકારી કાયદાની જોગવાઈઓ તથા નિયમ મુજબ નફામાંથી શિક્ષણ ફાળો કાઢવો જોઈએ અને જિલ્લા સહકારી સંઘમાં જમા કરાવવો જોઈએ. (કલમ ૬૮)

(૪) નફાની ફાળવણી કરતાં પહેલા નફામાંથી રિઝર્વ ફંડની (Reserve Fund) જોગવાઈ કરવી જોઈએ. (કલમ ૬૭) મુજબ

પ) રિઝર્વ ફંડનો ઉપયોગ સહકારી કાયદાની જોગવાઈઓ તથા રજિસ્ટ્રારશ્રી, સહકારી મંડળીઓ દ્વારા વખતો વખત બહાર પાડવામાં આવતા પરિપત્રો મુજબ કરી શકાય. (કલમ ૬૭)

૬) સહકારી હેતુ કે જાહેર હેતુ માટે, રિઝર્વ ફંડ અને શિક્ષણ ફંડની જોગવાઈ કર્યા પછી ચોખ્ખા નફાના ૨૦% સુધીની રકમની જોગવાઈ કરી શકાય. જાહેર હેતુ માટેના ફંડની રકમનો ઉપયોગ કરતાં પહેલાં રાજ્ય કક્ષાની સોસાયટી એ રાજ્ય સહકારી સંઘની અને જિલ્લા કક્ષાની મંડળીઓએ જે તે જિલ્લાના જિલ્લા સહકારી સંઘની પૂર્વ મંજૂરી મેળવ્યા બાદ જ વાપરવાનું હોય છે. (કલમ ૭૦)

૭) સોસાયટીએ કર્મચારીઓ માટે પ્રોવિડન્ડ ફંડની જોગવાઈ કરી હોય તો તે રકમનું સોસાયટીની બહાર રોકાણ કરવું જોઈએ. આવી

રકમ સોસાયટીના ભંડોળ તરીકે ધંધામાં વાપરી શકાય નહીં. (કલમ ૭૨)

૮) જો સોસાયટી પાસે ધિરાણ કર્યા પછી ફાજલ ભંડોળ રહેતું હોય તો સહકારી કાયદાની કલમ ૭૧ મુજબ નીચે પ્રમાણે રોકાણ કરી શકાય.

૧. કેન્દ્રીય અથવા રાજ્ય સહકારી બેંક

૨. સ્ટેટ બેંક ઓફ ઈન્ડિયા

૩. પોસ્ટલ સેવિંગ્સ બેંક

૪. ઈન્ડિયન ટ્રસ્ટ એક્ટની કલમ ૨૦ મુજબ નિર્દિષ્ટ કરેલી જામીનગીરીઓ.

૫. અન્ય સહકારી મંડળીના શેર, ડિબેન્યર કે સિક્યોરિટી બોન્ડ

૬. રજિસ્ટ્રારે આ હેતુ માટે માન્ય કરેલ સહકારી બેંક કે અન્ય બેંકિંગ કંપનીમાં

૭. સહકારી નિયમોની અથવા રાજ્ય સરકારના સામાન્ય કે ખાસ હુકમથી છુટ આપવામાં આવી હોય તેવી કોઈ રીતે.

૮. જેની રજિસ્ટર્ડ ઓફિસ ગુજરાતમાં હોય એવી કોઈ પણ શિડયુલ્ડ અર્બન કો-ઓપરેટિવ બેંકમાં

૯. રાષ્ટ્રીયકૃત બેંકમાં

૧૦. ગુજરાત સરકારની પૂર્વ મંજૂરીથી ગુજરાત સરકારની માલિકીના અથવા ગુજરાત સરકારનું નિયંત્રણ હોય એવા કોઈ પણ નિગમમાં

૯) સોસાયટીએ પોતાના ચોખ્ખા નફાના ઓછામાં ઓછા ૧૫% જેટલું “ડુબત લેણાં અનામત” ની જોગવાઈ કરવી જોઈએ.

આદર્શ ફંડ મેનેજમેન્ટ માટે ઉપરોક્ત રીતે વિવિધ પ્રકારના જોખમો, થાપણો અને ધિરાણનું નિયંત્રણ થાય તે જરૂરી છે.

શેરનાં નાણાં પરત કરવા બાબત

(૧) વારસદાર:-

કોઈ પણ સભાસદનું મૃત્યુ થાય ત્યારે તેના શેરની કિંમતમાંથી લેણું વસૂલ કરી જે રકમ બાકી રહે તે તેના કાયદેસરના વારસદાર કે પ્રતિનિધિને આપવી.

(૨) જામીનગીરીની ચકાસણી :-

શેર પરત આપતાં પહેલાં એ ચકાસવું કે જો સભાસદ અન્યની લોનમાં જામીન હોય અને તેનું ઉઘરાણું બાકી હોય ત્યાં સુધી તે સભાસદને શેરની રકમ પરત આપવી નહિ કે સભાસદ તરીકે રદ કરવા કે નહિ.

(૩) શેરો તબદિલ કરવા:-

કેડિટ સોસાયટીના કોઈ પણ સભાસદનું મૃત્યુ થાય તો નીચે જણાવેલ જોગવાઈઓને આધીન રહી મૃત્યુ પામેલ સભાસદનું શેર તેમજ તેનું હિત નિયમ અનુસાર સભ્યે નિયુક્ત રહેલ વ્યક્તિના નામે તબદિલ કરી આપવું. પરંતુ આવી કોઈ લેખિત જાણ કરી ન હોય તો મૃત્યુ પામનાર વ્યક્તિની ગેરહાજરીમાં શેર અને હિત કાયદેસરના વારસદાર અગર પ્રતિનિધિઓને

તબદિલ કરી શકાય. આવી વારસદાર વ્યક્તિ સગીર હોય કે અસ્થિર મગજની હોય તો પણ સભાસદના શેર અને હિત ટ્રાન્સફર થઈ શકે છે. ગેરલાયક વ્યક્તિને સભાસદ તરીકે દાખલ કરી શકાય નહિ.

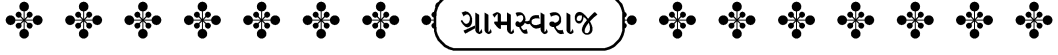
ઉપરોક્ત સંજોગોમાં વ્યક્તિને પોતાના વારસદાર કે પ્રતિનિધિને નિયુક્ત કરવા જોઈએ.

(૪) ડુબ્લિકેટ શેર સર્ટિફિકેટ:-

૧. કોઈ પણ શેર હોલ્ડરનું શેર સર્ટિફિકેટ ફાટી જાય, જીર્ણ થઈ જાય અગર બીજી રીતે તેના પર નુકસાન થયું હોય તો તેના પર નવું શેર સર્ટિફિકેટ આપવાની માગણી આવે તો તે તેવી માગણી લેખિત લઈ, નિયમ ફી લઈ ડુબ્લિકેટ સર્ટી. આપવું અને આ અંગેની નોંધ શેર રજિસ્ટર, ખાતાવહી, સભાસદ રજિસ્ટર વગેરેમાં કરી જુદા શેર સર્ટિફિકેટ અલગ ફાઈલમાં રાખવા.

૨. કોઈનું શેર સર્ટી. ગુમ થાય કે નાશ પામે ત્યારે તેની લેખિત માગણી લઈ બોર્ડને સંતોષ થાય ત્યારે નવું સર્ટિફિકેટ આપવું.

આમ, ઉપર મુજબ દરેક સહકારી સંસ્થાએ પોતાના મુખ્ય ફંડ જે સહકારી કાયદા મુજબ કાઢવાના હોય છે. અને ગૌણ ફંડો જે સંસ્થાએ પોતાના પેટા કાયદા (બાયલોઝ) અનુસાર કાઢવાના હોય છે અને તે ફંડોનું યોગ્ય રીતે ફંડ મેનેજમેન્ટ કરી સંસ્થાને આર્થિક રીતે સમૃદ્ધ બનાવવા પ્રયત્નો કરવા જોઈએ.

ટેકનોલોજી

ડિજિટલ ઇન્ડિયાની સૌથી મોટી અસર બેન્કિંગ સેક્ટરમાં જોવા મળી રહી છે

ભારત હવે 'ડિજિટલ ઇન્ડિયા' બની રહ્યું છે

ભારતનું ડિજિટલ ઇન્ડિયા મિશન હવે ઝડપથી આગળ વધી રહ્યું છે. ડિજિટલ ટ્રાન્ઝેક્શન્સમાં ટોપ-૧૦ દેશોમાં ભારત પ્રથમ સ્થાને પહોંચ્યું છે. એટલું જ નહીં ચીન અને અમેરિકા બંનેના કુલ ડિજિટલ ટ્રાન્ઝેક્શન્સ કરતા ભારતમાં વધુ છે. ઓક્ટોબર- ૨૦૨૧માં અમેરિકામાં ૧.૨ બિલિયન ડિજિટલ વ્યવહારો અને ચીનમાં ૧૫.૭ બિલિયન ડિજિટલ વ્યવહાર થયા હતા. જ્યારે ભારતમાં ૨૨.૫ બિલિયન ડિજિટલ ટ્રાન્ઝેક્શન્સ થયા છે. દેશને ડિજિટલ ઇન્ડિયા બનાવવાનું વડાપ્રધાનનું સ્વપ્ન છે. ૧ જુલાઈ, ૨૦૧૫માં ડિજિટલ ઇન્ડિયા અભિયાનનો પ્રારંભ થયો હતો. ૨૦૧૫થી ૨૦૨૧ના સમયગાળામાં દેશમાં ઘણું ડિજિટાઈઝેશન થયું છે અને છેલ્લા વર્ષોમાં તેમાં ગતિ પણ આવી છે. ડિજિટલ ક્રાંતિથી દેશ વધુ શક્તિશાળી બની રહ્યો છે. દેશમાં ડિજિટલ પેમેન્ટ ટ્રાન્ઝેક્શન્સ છેલ્લા પાંચ વર્ષમાં પાંચ ગણા થયા છે. ૨૦૧૬-૧૭માં ૧,૦૦૪ કરોડ ડિજિટલ ટ્રાન્ઝેક્શન્સ થયા હતા. ૨૦૨૦-૨૧માં ૫,૫૫૪ કરોડ ડિજિટલ વ્યવહારો થયા છે. ડિજિટલ પેમેન્ટમાં ૨૦૧૮ સુધી ચીન આગળ હતું પરંતુ,

૨૦૧૮ પછી ડિજિટલ પેમેન્ટમાં ભારત નંબર ૧ સ્થાન પર છે.

૨૧મી સદીએ ઇન્ફર્મેશન ટેકનોલોજીનો યુગ છે. ભારત પણ સમયની સાથે રહે અને વધુ મજબૂત બને, તમામ વહીવટી અને નાણાકીય ક્ષેત્રે પેપરલેસ અને ઝડપથી કામ થાય, લોકો વધુમાં વધુ ટેકનોલોજીનો ઉપયોગ કરતા થાય. ગામડાંઓ સુધી ઇન્ટરનેટ સેવાઓ અને સાધનો પહોંચાડવા વગેરે હેતુ સાથે ૨૦૧૫માં ડિજિટલ ઇન્ડિયા મિશન શરૂ કરેલ છે. ખૂબ ઝડપથી તે દિશામાં કામ થયું છે. ડિજિટલ ઇન્ડિયા, સ્ક્રિલ ઇન્ડિયા, સ્ટાર્ટ અપ, જનધન યોજના, વડાપ્રધાન વીમા યોજના, ઈ-કોમર્સ, ઈ-ગર્વનન્સ, ઈનામ, ઓનલાઈન ખેતીવાડીના દાખલા, ઓનલાઈન જન્મ-મરણના દાખલા... હવે તો કોલેજમાં પ્રવેશ, પરીક્ષા, પરિણામ કે પછી ફી વગેરે તમામ બાબતો ઓનલાઈન બની ચૂકી છે. બસ, ટ્રેન કે વિમાનની ટિકિટ કે પછી સિનેમા જોવા માટેની ટિકિટ હવે ઓનલાઈન મળતી થઈ ગઈ છે. છેલ્લા પાંચ વર્ષનો આ ફેરફાર ડિજિટલ ઇન્ડિયા તરફની ગતિનો નિર્દેશ કરે છે.

કોરોના મહામારી પછી લોકોમાં ખૂબ મોટો બદલાવ જોવા મળી રહ્યો છે. લોકોનો અભિગમ બદલાયો છે. ધંધા-વ્યવસાયના ટૂલ્સ બદલાયા છે. ઓનલાઈન એજ્યુકેશનનો ખ્યાલ લોકોએ

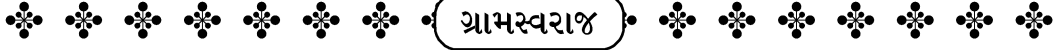
કાનજી આર. ભાલાળા
વાઈસ ચેરમેન
સાઉથ ગુજરાત અર્બન કો-ઓપરેટિવ
બેન્ક એસોસિએશન, સુરત

સ્વીકારી લીધો છે. રૂબરૂ મુલાકાતોને બદલે વેબિનાર હવે સામાન્ય થયા છે. કોરોના મહામારીમાં લોકો વધુ ડિજિટલ બેન્કિંગ કરતા થયા તે સૌથી મોટો ફેર ફાર દેખાઈ રહ્યો છે. ધંધા-વ્યવસાયમાં મહત્તમ કામકાજ ઓનલાઈન થઈ રહ્યું છે. સસ્તા અને તાત્કાલિક પેમેન્ટ માટે બેન્કો અને બિનબેન્કિંગ સંસ્થાઓ જોડાતા ભારતમાં યુનિફાઈડ પેમેન્ટ સિસ્ટમ (UPI) નો વપરાશ મોટે પાયે વધી રહ્યો છે. યુ.પી.આઈના માધ્યમથી માત્ર ઓક્ટોબર મહિનામાં ૭.૫૦ લાખ કરોડના પેમેન્ટ થયા છે. પેમેન્ટ માટેની વિવિધ એપ વધી રહી છે. ડિજિટલ લોકર, ડિજિટલ આધારકાર્ડ, પીએમજીદિશા અને આરોગ્ય સેતુ વગેરે ડિજિટલ સેવાઓ પણ વધી રહી છે. ડિજિટલ ઇન્ડિયાનું સૌથી મોટું અને મહત્વનું ઉદાહરણ કોવિડ વેક્સિનેશન એપ છે. સમગ્ર ભારતમાં વેક્સિનેશનની નોંધણી ડિજિટલી થઈ રહી છે. જે તમામ પ્રકારે સરળ, ઝડપી અને ચોક્કસ રહી છે. દુનિયાના અનેક દેશો આ સિસ્ટમનો ઉપયોગ કરવા માગે છે. જે બતાવે છે કે ભારત હવે 'ડિજિટલ ઇન્ડિયા'માં આગળ વધી રહ્યું છે.

નાણાકીય લેવડ-દેવડ માટે બેન્કિંગ એપનો ઉપયોગ વધી રહ્યો છે. ભારતમાં બેન્કિંગ કામકાજ માટે હવે ૩૯% લોકો બેન્કિંગ એપનો ઉપયોગ કરે છે. ૨૭% લોકો બેન્કમાં જઈ વ્યવહાર કરે છે. ૨૧% લોકો બેન્કની વેબસાઈટનો ઉપયોગ કરે છે. જ્યારે ૫% લોકો ફોનનો ઉપયોગ કરી નાણાકીય વ્યવહાર પૂર્ણ કરે છે. ડિજિટલ ઇન્ડિયાની સૌથી મોટી અસર બેન્કિંગ સેક્ટરમાં જોવા મળી રહી છે. જે ખૂબ સકારાત્મક ફેરફાર આવી રહ્યા છે. નેશનલ પેમેન્ટ્સ કોર્પોરેશન

ઓફ ઇન્ડિયાના જણાવ્યા મુજબ ૨૦૭.૧૬ કરોડ વ્યવહારોમાં રૂ. ૩.૮૬ લાખ કરોડનું પેમેન્ટ થયું છે. તે જ રીતે IMPSSમાં ૩૧.૮૮ કરોડ વ્યવહારોમાં રૂ.૭૪ લાખ કરોડ રૂપિયાનું પેમેન્ટ થયું છે. બેન્કમાં આવી રોકડ ઉપાડવી કે ATMમાં આવી પૈસા ઉપાડવા કે ભરવાના વ્યવહારો ઘટી રહ્યા છે. કેડિટકાર્ડનો ઉપયોગ વધી રહ્યો છે. ઓક્ટોબર ૨૦૨૧માં ૧ લાખ કરોડથી વધુની ખરીદી કેડિટકાર્ડથી થઈ છે જે ગત વર્ષ કરતા ૫૬% વધુ છે. એટલું જ નહીં ઈ-કોમર્સ, ગેમિંગ, ડિજિટલ પેમેન્ટ, ટેક્સી સેવાઓ, ફૂડ ડિલિવરી અને એપ આધારિત અન્ય સેવાઓનો દબદબો વધી રહ્યો છે. ડિજિટલ ઇન્ડિયાએ દેશની અર્થવ્યવસ્થાને ઝડપી બનાવી છે. GST પોર્ટલ પણ ડિજિટલ ઇન્ડિયાનું નોંધનીય એક સાધન છે. સમગ્ર દેશના કરમાળખામાં ડિજિટલ વ્યવસ્થાને કારણે ઝડપ, કાર્યક્ષમતા અને ચોક્કસતા વધી છે. જે રાષ્ટ્રને આર્થિક રીતે મજબૂત કરી રહ્યું છે.

વર્ષ -૨૦૧૫માં જ્યારે વડાપ્રધાને 'ડિજિટલ ઇન્ડિયા' શબ્દ આપ્યો ત્યારે લોકોને આ યોજનાનો હેતુ કે તેના પરિણામની કલ્પના પણ ન હતી. પરંતુ છેલ્લા પાંચ વર્ષમાં તમામ મર્યાદાઓ વચ્ચે લોકજાગૃતિ, લોકસ્વીકૃતિ અને તંત્ર તરફથી થઈ રહેલા પ્રયાસને કારણે ડિજિટલ ઇન્ડિયા મિશન સફળ થઈ રહ્યું છે. ડિજિટલ પેમેન્ટના ટ્રાન્ઝેક્શન્સ, કેડિટકાર્ડ યૂઝર્સ કે ૫૬ ઈ-કોમર્સમાં ખરીદનાર-વેચનારની સંખ્યામાં ભારત અગ્રેસર રહ્યું તેનું કારણ વસતી છે. આમ, વધુ વસતી એ ભારતની શક્તિ બની રહી છે. સફળતાનું બીજું કારણ નોટબંધી, જી.એસ.ટી. પોર્ટલ તથા રોકડ વ્યવહાર ઉપરના અંકુશને

ગ્રામસ્વરાજ

કારણે ડિજિટલ વ્યવહારમાં વધુ વૃદ્ધિ થઈ છે. નવી પેઢી ઓનલાઈન વેપારમાં આવી છે. આઈ.ટી. ક્ષેત્રે પણ ભારતનું યુવાધન સક્રિય થયું છે. તમામ ક્ષેત્રે ઈન્ફર્મેશન ટેકનોલોજીનો ઉપયોગ વધી રહ્યો છે. કોરોના મહામારીની એક સારી આડઅસર એ થઈ છે કે ઓનલાઈન એજ્યુકેશનને સારી સ્વીકૃતિ મળી છે. જે આવનારા સમયની જરૂરિયાત પણ છે. આજે સામાન્ય મજૂરથી લઈ વેપારી સુધી મોબાઈલથી બિલ પેમેન્ટ કરતા થઈ ગયા છે. ગામડાનો ખેડૂત પણ હવે ઓનલાઈન બિલ પેમેન્ટ કરે છે. જે ડિજિટલ ઈન્ડિયાની સફળતાનો પુરાવો છે.

‘ડિજિટલ ઈન્ડિયા’ બનવાની ગતિ હજુ તેજ કરવાની જરૂર છે. સરકારી યોજનામાં વધુમાં વધુ ઉપયોગ થાય. લોકો જાગૃત બને તથા તંત્ર તરફથી કોઈપણ યોજના-લાભ માટે લોકો પોર્ટલનો ઉપયોગ સારી રીતે કરે તે માટે જાગૃતિ લાવવાની જરૂર છે. જન-સંપ્યાની મોટી તાકાત ધરાવતા ભારત દેશમાં ‘ફાઈનાન્શિયલ લિટરેસી’ માટે નક્કર પગલાં તથા જાગૃતિના પ્રયાસ કરવાની જરૂર છે. શાળા-કોલેજના અભ્યાસથી જ બાળક ડિજિટલ દુનિયાને સમજે અને તે માટે ટ્રેઈન થાય તે માટે પ્રયાસ થવા જોઈએ. સ્કિલ્ડ અને ટ્રેઈન્ડ યુવાધન જ દેશની તાકાત છે. તેનાથી જ દેશ ઝડપથી ડિજિટલ બનશે. ઘણા પ્રયાસ છતાં ભારત બીજા દેશો કરતા ટેકનોલોજીમાં પાછળ છે. બેન્કિંગ ક્ષેત્રે ખૂબ મોટું પરિવર્તન ચાલી રહ્યું છે. પરંતુ હજુ જોઈએ તેટલા પ્રમાણમાં ઝડપથી લોકો નવી ટેકનોલોજીનો ઉપયોગ કરતા નથી. તેઓ ડરે છે. સ્વીકારતા નથી. ડિજિટલ ક્રાંતિ પછી એક વર્ગ ભણેલો હશે. તો પણ

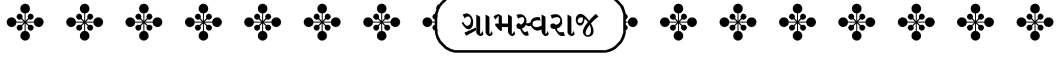
ટેકનોલોજીનો ઉપયોગ નહીં આવડે તો અભણ ગણાશે, લાચાર રહેશે.

ડિજિટલ ઈન્ડિયાનું ભવિષ્ય ખૂબ સારું છે. અર્થવ્યવસ્થાને મોટો ફાયદો છે. અર્થવ્યવસ્થા વધુ મજબૂત પણ થશે. પરંતુ ‘ડિજિટલ ઈન્ડિયા’ બનવા માટે ભારત અનેક પડકારોનો સામનો પણ કરી રહ્યું છે. સમગ્ર દેશમાં યોગ્ય અને પૂરતી ઈન્ટરનેટ કનેક્ટિવિટી પહોંચાડવી મોટો પડકાર છે. દેશના અંતરિયાળ સહિત ઘણા વિસ્તારો બાકી છે. હજુ શહેરી વિસ્તારોમાં નેટની સ્પીડ મળતી નથી. સામાન્ય નાગરિક ખુદ ઈ-ગવર્નન્સમાં સરકાર સાથેનું તમામ કાર્ય ઓનલાઈન કરી શકે તેવી જાણકારી અને ટ્રેનિંગ આપવી લગભગ અશક્ય છે. જાતે શીખે-સમજે અને સુરક્ષાનું ધ્યાન રાખે તો જ ડિજિટલ ઈન્ડિયા મિશન સફળ થાય તેમ છે. દેશ સામે સૌથી મોટો પડકાર સાઈબર ક્રાઈમ-ફોડનો છે. તેને માટે તંત્ર સજ્જ થઈ રહ્યું છે. નવી-નવી ટેકનોલોજીથી વ્યવહારો સુરક્ષિત કરવા પ્રયાસ થાય છે તેમ છતાં સતત દરરોજ સાઈબર ફોડ થતા રહે છે વધી રહ્યા છે તે ચિંતાનો વિષય છે. આ દિશામાં પ્રજા જાગૃત થાય અને સાઈબર ગુનાઓ કરનાર સુધી ઝડપી કાયદો પહોંચી શકે તે દિશાની વ્યવસ્થા તાકીદે કરવાની જરૂર છે. ‘ડિજિટલ ઈન્ડિયા’ સામેનો આ સૌથી મોટો પડકાર છે.

કાનમાં કહું...

વૈશ્વિકરણ ત્યારે જ લાભદાયી પુરવાર થશે. જ્યારે દેશ ટેકનોલોજીથી પૂર્ણ રીતે સુસજ્જ થશે.’

kanjibhai_safe@yahoo.com

જ છે. સવારે રાજતિલક થવાનું હતું તેને બદલે વનવાસમાં જવું પડ્યું. શ્રીરામે હસતા મુખે સ્વીકારી. કોઈપણ વિરોધ ન કર્યો. માનવજાતને એક આદર્શ પૂરો પાડ્યો.

આજના મોબાઈલ યુગમાં દરેક વ્યક્તિ પોતાની જાતને હોશિયાર માને છે. અન્ય કરતાં વિશેષ જ્ઞાન ધરાવે છે. આથી બીજાની વાત સાંભળતા નથી કે સ્વીકારતા નથી. જેથી બીનજરૂરી વાદવિવાદ થાય છે તે સંઘર્ષમાં પરિણમે છે. આ સ્થિતિ નિર્માણ ન થાય તે માટે સામેવાળાને સમજવા પ્રયત્ન કરવા, પોતાના હિતને લક્ષમાં રાખી જતું કરવું, ગમ ખાવો, વ્યક્તિ અને સ્થિતિનો સ્વીકાર કરી તેમાંથી માર્ગ કાઢવો, ઉસે અપના લો યે જીવન કી રીત હૈ. જન્મની સાથે જ માતાપિતાનો સંગાથ છુટી ગયો ત્યારથી પગમાં ભોંકાયેલા તીર સુધી શ્રીકૃષ્ણએ કેટલું જતું કર્યું? સમાધાન કર્યા, તેની પીડા મોરપીંછના રંગમાં રંગાઈ ગઈ. આથી જ ધર્મ સંસ્થાપના માટેની પીડા શંખનાદ બની. આજે પણ જગતને પ્રેરણા આપે છે.

આપણા જીવનમાં ઉપસ્થિત થતી નાની-મોટી સમસ્યા યાને, અનિષ્ટો સામે અણનમ ટકી રહેવા નીચેની સાત બાબતો ચોક્કસ મદદરૂપ થઈ શકશે.

(૧) દૃઢ મનોબળ અને પ્રબળ આત્મબળ.

(૨) કશુંક ખરાબ થવાનું છે એવા વિચારનો ત્યાગ

(૩) શંકાને બદલે શ્રદ્ધાશીલ બનવાનો

પ્રયત્ન કરીએ.

(૪) જીવનમાં બનતી ઘટનાઓનો વિનમ્રભાવે સ્વીકાર.

(૫) પ્રત્યેક પરિસ્થિતિમાં પ્રસન્ન રહેવાનું મનોબળ.

(૬) સંસાર બગડી ગયો છે એવી ભગવાનને ફરિયાદ કરવાને બદલે તમે પોતે જ સજજન બનો.

(૭) ચિંતાને તિલાંજલી આપી વ્યર્થ આંસુ ન વહાવો. તમે કોઈ પરિસ્થિતિ બદલી શકો તેમ ન હો તો તેને બદલવાની અભિલાષા છોડી, નતમસ્તક સ્વીકાર કરી તે દિશામાં આગળ વધવું.

જીવન એક બાજી છે જેમાં હારજીત આપણા હાથમાં નથી. છતાં બાજી રમવી ફરજિયાત છે. આપણું જીવન શેરડીના કઠોળ લાગતા સાંઠા જેવું છે, જેમાં મધુર રસ છે. આપણે તેની મીઠાસ માણવાની છે. શ્રી હેલન કેલર કહેતા, “આપણું જીવન એક જબરદસ્ત સાહસ છે. ક્યારેક આપણો પ્રયાસ કે લડાઈ અન્યને હરાવવા માટે નથી હોતી, પણ આપણો સ્વયમ રેકર્ડ તોડવા માટે અને ઈતિહાસ નવેસરથી લખવા માટે હોય છે. આથી જ કહ્યું છે, “રૂક જાના નહીં, તું કહી હારકે, કાંટો પે ચલકે મિલેંગે સાયે બહાર કે ઓ રાહી ઓ રાહી...”

સુખ આપણી નિયતિ છે. કોઈ વ્યક્તિનું જીવન પીડા-દુઃખ વગરનું સંભવ નથી. માણસ

(અનુસંધાન પાના નં. ૨૪ ઉપર)

અંગેની સમસ્યાઓ થઈ હોય તેમણે યોગાસનનો અભ્યાસ કરવો ફાયદાકારક છે. ઉડિયાનબંધ, અગ્નિસાર ક્રિયા તથા નૌલિની ક્રિયાઓ કિડનીનું રક્ત પરિભ્રમણ સુધારે છે. કિડનીની ગાળણક્રિયાની ક્ષમતામાં સુધારો કરે છે.

લાંબા વખતના ડાયાબિટીસમાં હાથ-પગમાં બહેરાશ આવવા માંડે છે, કારણ કે નાના જ્ઞાનતંતુઓ જે પગથી મગજને સ્પર્શ તથા પીડાની સંવેદના પહોંચાડે છે તેને લોહીનો જથ્થો પૂરતો મળતો નથી. આ પરિસ્થિતિમાં વિપરિત કરણી, સર્વાંગાસન ફાયદાકારક રહે છે. ખાટલાની ઈશ-ધાર પર કે ઓટલાની ધારે બેસીને શ્વાસ લેતાં પગને ઊંચા કરવા અને શ્વાસ છોડતા છોડતા પગને નીચે લઈ જવાથી પગની બહેરાશ દૂર થાય છે.

જે આસનો કરવાથી પેટ ઉપર દબાવ આવે અને સ્વાદુપિંડને મસાજ મળે તેવા આસનો ડાયાબિટીસમાં રાહત આપે છે. શરીરને વાઘની

જેમ ખેંચીને શ્વાસોચ્છ્વાસની ક્રિયા કરવાથી પીઠનું ખેંચાણ તથા વિશ્રામ સ્થિતિ સ્વાદુપિંડને ઉત્તેજના અને વિશ્રામ આપે છે. શશકશ્વસનથી પેદુ પરનું દબાણ સ્વાદુપિંડને ઉત્તેજિત કરે છે અને મનની વિશ્રાંતિ સ્વાદુપિંડને આરામ આપે છે. પવનમુક્તાસનથી પેટ પર દબાણ અને વિશ્રામથી સ્વાદુપિંડમાં પ્રાણ પ્રવાહ વધે છે. અર્ધચક્રાસન, તાડાસન, ત્રિકોણાસન, વક્રાસન, અર્ધમત્સ્યેન્દ્રાસન, ઉષ્ટ્રાસન, મયૂરાસન, ભૂજંગાસન, સર્વાંગાસન, મત્સ્યાસન, મંડુકાસન, ભૂનમન વજાસનના અભ્યાસથી સ્વાદુપિંડની સક્રિયતા વધે છે.

આપણી શરીરની ક્ષમતા પ્રમાણે ઉપરના કોઈપણ એક આસનનો સતત પાંચ-છ માસ સુધી નિયમિત અભ્યાસ કરવામાં આવે તો ડાયાબિટીસ રોગમાં ઘણી રાહત જોવા મળે છે. આસનોનો અભ્યાસ યોગશિક્ષકના માર્ગદર્શનમાં કરવો હિતાવહ છે...ઓમ.

(અનુસંધાન પાના નં. ૨૧ પરથી ચાલુ)

ભાગ્ય કે નિયતિના નિર્માણની ચિંતામાં પોતાનો વર્તમાન બગાડે છે. તેને બદલે અત્યારે આપણે શું કરી શકીએ? એ વિચારી આગળ વધી પીડા-દુઃખ સ્થિતિનો સહર્ષ સ્વીકાર કરી, નવું શીખી તે મુજબ જીવનને વર્તમાન સાથે જોડી, મધુર રસ માણીએ. જેમકે રાધાની પીડા યમુનાના જળમાં વહી, મીરાની પીડા એકતારામાં રણઝણી, નરસિંહની પીડા પદ, કવિતા, પ્રભાતીયા બની કૃષ્ણ ભક્તિમાં પ્રગટી. ઈતિહાસમાં અમર થઈ ગયા. આથી જ કહે

છે વર્તમાન એ આપણા જીવાયેલા ભૂતકાળનો સરવાળો છે. યહી હે જિંદગી

યેહી હે જીવન કી રીત...

દુઃખ કે અંદર સુખ કી જ્યોતિ,

દુઃખ હી સુખ કા જ્ઞાન

દર્દ સહુ કે જનમ લેતા

હર કોઈ ઈન્સાન, વડે સુખી હૈ

જો ખુશી સે દર્દ સહે ગયા

સુખ કા સાગર ઉસકા જીવન

બન કે રહ ગયા, મેરા જીવન કોરા કાગજ

વર્મી કમ્પોસ્ટની માટી અને પાક ઉપર હકારાત્મક અસર

સમગ્ર વિશ્વમાં ઘન કચરાના વિશાળ જથ્થાનું સર્જન એ એક મોટી પર્યાવરણીય અને તકનીકી સમસ્યા છે. ખાતરની વધતી માંગ એ વસ્તી વધવાની સાથે પાકની વધતી માંગ સાથે ગાઢ સંબંધ ધરાવે છે. લોકોની આરોગ્ય જાગૃતિ વધવા સાથે, ઓર્ગેનિક ફળો અને શાકભાજીની માંગમાં પણ વધારો થયો છે. વર્મી કમ્પોસ્ટ તેના ઈકો ફ્રેન્ડલી અભિગમને કારણે ધ્યાન ખેંચી રહ્યું છે જે ઓર્ગેનિક કચરાનું રિસાયકલ કરે છે અને પોષક તત્વોથી ભરપૂર ખાતરનું ઉત્પાદન કરે છે.

વર્મીકમ્પોસ્ટ ટેકનોલોજી એ એક સરળ ટેકનોલોજી છે જે છેલ્લા દાયકાઓમાં ટકાઉ ટેકનોલોજીની ચર્ચામાં છે. વર્મીકમ્પોસ્ટમાં અળસિયા અને સુક્ષ્મસજીવો નિયંત્રિત પર્યાવરણીય પરિસ્થિતિમાં કચરાનું વિઘટન કરી તેને સરળ તત્વોમાં રૂપાંતર કરવાની ક્ષમતા

ધરાવે છે. વધુમાં, વર્મી કમ્પોસ્ટનું અંતિમ ઉત્પાદન, પોષક તત્વોથી ભરપૂર ખાતર, બાયોગેસ ઉત્પાદન માટે વાપરી શકાય છે. આથી, ઘન કચરા અને ઉર્જા ઉત્પાદનનું સંચાલન એક જ સમયે વધુ ખર્ચ વિના પ્રાપ્ત કરી શકાય છે.

Benefits of Vermicompost are as follows:(વર્મી કમ્પોસ્ટના ફાયદા નીચે મુજબ છે)

૧) જમીન આરોગ્ય સુધારણા

માટીનું વાયુમિશ્રણ: અળસિયા જમીનમાં ભેળસેળ કરે છે, જે વાયુમિશ્રણ અને પાણીની ઘૂસણખોરીમાં સુધારો કરતી ચેનલો બનાવે છે. આ વનસ્પતિના મૂળની વૃદ્ધિ અને એકંદર છોડના સ્વાસ્થ્યમાં વધારો કરે છે.

પોષક તત્વોનું રિસાયક્લિંગ: અળસિયા ઓર્ગેનિક પદાર્થોનું વિઘટન કરી નાખે છે, જે અંતે પોષક તત્વોથી ભરપૂર કમ્પોસ્ટ (ખાતર) માં રૂપાંતરિત થાય છે અને છોડ માટે જરૂરી પોષક તત્વો પૂરા પાડે છે.

૨) પાક ઉત્પાદનમાં વધારો

છોડની વૃદ્ધિ: વર્મીકમ્પોસ્ટમાં રહેલા પોષક

ડૉ.ફાલ્ગુની આર. પટેલ

અધ્યાપકશ્રી,

ગુજરાત રાજ્ય સહકારી વ્યવસ્થાપન કેન્દ્ર,

અમદાવાદ

તત્વો છોડની તંદુરસ્ત વૃદ્ધિને પ્રોત્સાહન આપે છે, જેનાથી ઉપજમાં વધારો થાય છે અને સારી ગુણવત્તાયુક્ત ઉત્પાદન થાય છે.

રોગ પ્રતિકાર: વર્મીકમ્પોસ્ટમાં સૂક્ષ્મજીવાણુઓની પ્રવૃત્તિ રોગો અને જીવાતો સામે છોડની પ્રતિકારક ક્ષમતામાં વધારો કરે છે.

૩) પર્યાવરણીય લાભો

ઈકોસિસ્ટમ બેલેન્સ: અળસિયા જૈવવિવિધતામાં મહત્વનો ફાળો આપે છે જે

પદ્ધતિઓ અને પર્યાવરણીય જાગૃતિને પ્રોત્સાહન આપવા માટે શૈક્ષણિક સાધન તરીકે સેવા આપી શકે છે.

નિષ્કર્ષ

વર્મીકલ્ચર એ એક મૂલ્યવાન પ્રથા છે જે ટકાઉ ખેતીને ટેકો આપે છે, જમીનના સ્વાસ્થ્યને વધારે છે અને પર્યાવરણને અનુકૂળ બનાવવામાં મહત્વનું યોગદાન આપે છે. વર્મીકમ્પોસ્ટમાં ઘણા ઉત્કૃષ્ટ જૈવિક ગુણધર્મો હોય છે જેમકે, બેક્ટેરિયા, એક્ટિનોમાયસીટ્સ, ફૂગ અને

સમગ્ર વિશ્વમાં ધન કચરાના વિશાળ જથ્થાનું સર્જન એ એક મોટી પર્યાવરણીય અને તકનીકી સમસ્યા છે. ખાતરની વધતી માંગ એ વસ્તી વધવાની સાથે પાકની વધતી માંગ સાથે ગાઢ સંબંધ ધરાવે છે. લોકોની આરોગ્ય જાગૃતિ વધવા સાથે, ઓર્ગેનિક ફળો અને શાકભાજીની માંગમાં પણ વધારો થયો છે. વર્મી કમ્પોસ્ટ તેના ઈકો ફ્રેન્ડલી અભિગમને કારણે ધ્યાન ખેંચી રહ્યું છે જે ઓર્ગેનિક કચરાનું રિસાયકલ કરે છે અને પોષક તત્વોથી ભરપૂર ખાતરનું ઉત્પાદન કરે છે.

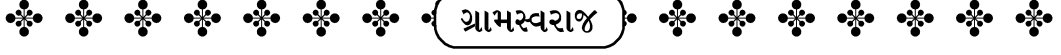
તંદુરસ્ત/ફળદ્રુપ જમીન અને છોડના જીવનને પ્રોત્સાહન આપીને સંતુલિત ઈકોસિસ્ટમ જાળવવામાં મદદ કરે છે.

રાસાયણિક તત્વોમાં ઘટાડો: વર્મીકલ્ચરને જૈવિક ખાતર તરીકે ઉપયોગ કરીને, ખેડૂતો કૃત્રિમ રસાયણો પરની નિર્ભરતાને ઘટાડી શકે છે, જે સ્વસ્થ ઈકોસિસ્ટમ તરફ દોરી જાય છે અને પ્રદૂષણમાં ઘટાડો કરે છે.

૪) શિક્ષણ અને સામૂહાયિક જોડાણ

ટકાઉ વ્યવહારો: વર્મીકલ્ચર ટકાઉ કૃષિ

સેલ્યુલોઝ ડિગ્રેદીંગ બેક્ટેરિયાથી સમૃદ્ધ, સામાન્ય ખાતર કરતાં વધુ ઝીણવટભરી રચના અને વધારે પ્રમાણમાં પોષક તત્વો ધરાવતું, જે છોડમાં સહેલાઈથી શોષાઈ જાય છે. તે જમીનમાં ધીમે ધીમે અને સ્થિર રીતે પોષક તત્વોને મુક્ત કરે છે અને જમીનના pH અને N સાંદ્રતાને સુધારવાની શક્તિ ધરાવે છે. વર્મીકમ્પોસ્ટના ઉપયોગથી જમીનની ગુણવત્તામાં સંપૂર્ણ રીતે સુધારો થાય છે અને વધુ સારા પાક ઉત્પાદનમાં વધારો થાય છે.

પુનઃપ્રાપ્ય ઊર્જા

વર્તમાન સમયમાં પુનઃ પ્રાપ્ય ઊર્જાના અખૂટ સ્ત્રોતો-તેનો ઉપયોગ અને મહત્વ (રિન્યુએબલ એનર્જી મેનેજમેન્ટ)

સહકારી સંસ્થાઓ સહકારી ગ્રામીણ અને શહેરી વિસ્તાર તેમજ ગ્રામધિરાણ બેકિંગ ક્ષેત્ર માટે આધુનિક/પ્રાકૃતિક ઊર્જાના ભાગરૂપે INDIAN RENEWABLE ENERGY DEVELOPMENT AGENCY (IREDA) રિન્યુએબલ એનર્જી મેનેજમેન્ટ સિસ્ટમ, જે CENTER FOR INTERNATIONAL CO-OPERATIVE AND TRAINING IN AGRICULTURE BANKING (CICTAB) અને સહકાર મંત્રાલય ભારત સરકાર દ્વારા શ્રી વૈકુંઠભાઈ મહેતા નેશનલ ઇન્સ્ટિટ્યૂટ ઓફ કો.ઓપ.મેનેજમેન્ટ (VAMNICOM), પૂના ખાતે સહકારી સંસ્થાઓના કર્મચારીઓ અને હોદ્દેદારોને વિષયવસ્તુ આધારિત માહિતગાર કરવા શિક્ષણ અને તાલીમ માટે રાષ્ટ્રીય તેમજ આંતરરાષ્ટ્રીય કાર્યક્રમ યોજે છે .

ભારતીય રિન્યુએબલ એનર્જી ડેવલપમેન્ટ લિમિટેડ (IREDA) દ્વારા હાલ ભારત સરકાર રિન્યુએબલ એનર્જી સેક્ટરમાં મોટું રોકાણ કરીને

ધર્મશ એમ દવે

અધ્યાપક, શ્રી વૈકુંઠભાઈ મહેતા
સહકારી વ્યવસ્થાપન કેન્દ્ર
નારી, ભાવનગર

વિવિધ પ્રકારના પ્રોજેક્ટ દ્વારા ભવિષ્યમાં લાખો લોકોને રોજગારીની નવીન તકોનું સર્જન કરી શકાય છે. આજના ઔદ્યોગિક એકમોના વિકાસની સાથે સાથે પર્યાવરણ અને વાતાવરણ માં પ્રદૂષણનું પ્રમાણ ખુબ જ વધવા પામ્યું છે. જેના લીધે ઘણા ઇન્ડસ્ટ્રીયલ એકમો કે જે કેમિકલ યુક્ત પ્રવાહી કે વાયુ રૂપે જેરી ગેસ તેમજ કેમિકલ બહાર ઠાલવે છે. જેના કારણે વાતાવરણમાં ઝેરી તત્વો ભળીને માનવજીવન પર માઠી અસર કરે છે. જમીન તેમજ પાણીમાં છોડવામાં આવતા કેમિકલને કારણે જમીનની ફળદ્રુપતા માં ઘટાડો જોવા મળે છે. જે પશુઓના જીવન પર ખુબજ ઘાતક અસર કરી શકે છે. તેવીજ રીતે તેણે ખેતી ક્ષેત્રે ઉત્પાદન લીધેલ બાદ અંતે વધેલ વેસ્ટને ઘણા ખેડૂતો સળગાવી વાતાવરણમાં પ્રદૂષણ ફેલાવે છે . આવા પ્રદૂષણ ને કારણે વાતાવરણમાં જેરી તત્વો ભળીને જનજીવન પર માઠી અસર કરે છે. જે અલગ અલગ રોગનું કારણ બને છે. રિન્યુએબલ એનર્જી મેનેજમેન્ટ દ્વારા ભારત સરકાર ભારતને હરિયાણું બનાવવા તરફ પ્રયાણ કરી રહી છે.કુદરત પાસે કુદરતી સંપત્તિઓનો અને ઉર્જા

સ્ત્રોતનો અખૂટ ખજાનો છે..

૧. એગ્રો-વેસ્ટ બ્રિકેટ્સ

જેમાં મુખ્ય કૃષિ અવશેષો ઉપલબ્ધ છે જેવાકે મગફળી શેલ, સૂર્યમુખી કુશકી, આર્યર દાંડી, એરડા શેલ શેરડીનો કચરો વાંસની ધૂળ, કોફી હસ્ક શેરડી બેગાસી ધૂળ ચોખાની ભૂકી, કપાસની દાંડી, કોકો નટ શેલ, ભૂકી (ચોખા, કોફી, સરસવ, સૂર્ય ફૂલ વગેરે), શેલો (અખરોટ, બદામ, એરંડા વગેરે) દાંડી (કપાસ, સરસવ, મકાઈ, કઠોળ વગેરે), કોબ્સ (મકાઈ, બાજરી વગેરે), મ્યુનિસિપલ અને ઔદ્યોગિક કચરો. સો ડસ્ટ, સેન્ડર ડસ્ટ, વુડ ચિપ્સ અને શેવિંગ્સ, વૃક્ષની છાલ અને ટુટ્ટિવગ્સ, જુલિફલોરા, જંગલી ઘાસ અને ઝાડીઓ, વાંસની ચિપ્સ અને ધૂળ બગાસ, શેરડીના પાન, પ્રેસ મડ, ડસ્ટ વગેરે

ઉત્પાદન પ્રક્રિયા

વેસ્ટ મેનેજમેન્ટ દ્વારા ખેતરમાં નીંદામણ કે પાકને લઈ લીધા બાદ વધતાં જમીનના વેસ્ટ ને રૂપાંતરિત કરીને તેની મૂલ્યવાર્ધિતામાં વધારો કરી શકાય છે. દા.ત. શેરડી મકાઈ, કપાસ વગેરે. આ તમામ વેસ્ટ ને તૈયાર કરેલ મશીનરી દ્વારા નાના નાના ટુકડા કરીને તેનો ભૂકો કરીને બીજા મશીન દ્વારા તેને સોલીડ બનાવીને બ્રિકેટ્સના ભાગરૂપે તૈયાર કરાય છે જે બળતણમાં ખૂબ જ ઉપયોગી સાબિત થાય છે. આમ આવા બ્રિકેટ્સ જો ઉપયોગમાં લેવામાં આવે તો હજારો વૃક્ષોને તૂટતાં બચાવી શકાય છે. આવા બ્રિકેટ્સ નો ઉપયોગ ઈંધણ તરીકે/

બળતણ તરીકે લઈને લાકડા કે કોલસાને બચાવી શકાય છે. ખાસ કરીને મોટી મિલો, કંપનીઓ, ડેરીઓ આવા બ્રિકેટ્સ દ્વારા ભઠ્ઠીમાં ગરમ કરીને તેની સ્ટીમથી વસ્તુ કે દૂધને ગરમ કરી શકે છે. ઈલેક્ટ્રિકલ સગડી ગિજર ગેસ ગિજરની અવેજમાં આ બ્રિકેટ્સ દ્વારા ગરમ સ્ટીમ નો ઉપયોગ કરી શકાય છે ગેસિફાયર સિસ્ટમ, ઈંટના ભઠ્ઠાઓ, રાસાયણિક એકમો, ટેક્સટાઈલ યુનિટ, દ્રાવક નિષ્કર્ષણ પ્લાન્ટ, શાકભાજીના છોડ, સિરામિક ઉદ્યોગ, મિલ્ક પ્લાન્ટ, ડાઈંગ યુનિટ, લેમિનેશન ઉદ્યોગો, ફૂડ પ્રોસેસ એન્ડ ઈન્ડસ્ટ્રીઝ, ચામડાના ઉદ્યોગો વગેરે.

૨. બાયોમાસ આધારિત ઊર્જા / જૈવિક ઈંધણ

બાયોમાસ કલાઈમેટ ફ્રેન્ડલી છે. બળતણ તરીકે બાયોમાસનો ઉપયોગ તટસ્થ છે, જે લીલું આવરણ જળવાઈ રાખે છે. જેમાં ઘન ઈંધણ તરીકે ચારકોલ અને બાયોમાસ બ્રિકેટીંગ/ પેલેટીંગ, પ્રવાહી ઈંધણ તરીકે વરાળ દ્વારા કોઈપણ વનસ્પતિનું અર્કમાં પરિવર્તન તેમજ વાયુયુક્ત ઈંધણ તરીકે લાકડાનું ગેસિફિકેશન અને બાયોમીથેનેશન (બાયોગેસ), આવા ચારકોલનો સાબુ તેમજ ચારકોલ ડીઓડ્રાઈસર બનાવવામાં આવે છે. જે વાતાવરણ અને તેમાં રહેલા નેગેટિવ તત્વોનો નાશ કરે છે જેથી ઘણા લોકો પોતાના બેઠકરૂમ કે બેડરૂમમાં નાની પોટલીમાં બાંધીને રાખે છે. હાલ વર્તમાન સમયમાં ભારતમાં કેટલાક NGO અને

ગવરમેન્ટના પ્રોજેક્ટ દ્વારા આધુનિક તેમજ પર્યાવરણ ને અનુકૂળ સગડી અને બાયોમાસ કૂક સ્ટવ બનાવવાનો પ્રયત્ન કરેલ છે. આ પ્રયત્ન દ્વારા ભારતના ઘણા ગામડાઓમાં વિવિધ એજન્સીઓ દ્વારા ખાસ કરીને આદિવાસી વિસ્તારો, ડુંગરાળ કે પર્વતીય પ્રદેશોમાં કે જ્યાં LPGના અવેજમાં સગડી, ચૂલા, ભઠ્ઠી બનાવીને રાંધવા માટે કે અન્ય કાર્યોમાં ઉપયોગમાં લેવામાં આવે છે. તેમજ આ એજન્સીઓ દ્વારા બનાવવામાં આવેલ સ્ટીમ કુકર દ્વારા વિવિધ પ્રકારના ખોરાક રાંધવામાં આવે છે. જે લાંબા સમય સુધી ખોરાક તાજો અને ગરમ રાખે છે.

ઘરગથ્થુ અથવા સંસ્થાકીય/વાણિજ્યિક રસોઈ માટે રાંધણ ઉર્જા જરૂરિયાતો પૂરી કરવાની સાથે સાથે બાયોમાસનો ઉપયોગ ગ્રામ્ય સ્તરે દૂધ મંડળી અથવા ડેરીમાં બાયોમાસ સ્ટવ દ્વારા દૂધને ગરમ કરવા અથવા બોઈલિંગ સ્ટવથી દૂધમાંથી પનીર તેમજ અન્ય પેદાશોનું ઉત્પાદન કરી વધારાની આવક ઊભી કરી શકાય છે. જે દેશો પાસે તેમના પોતાના અશ્મિભૂત ઈંધણ સંસાધન નથી, સ્થાનિક નવીનીકરણીય બાયોમાસ ઈંધણ પર નિર્ભરતા વધુ આર્થિક અને વધુ સુરક્ષિત છે. કાર્યક્ષમ અને સ્વચ્છ બર્નિંગ બાયોમાસ કૂક સ્ટોવ આરોગ્યપ્રદ અને રસોડા માટે ગ્રીન હાઉસ (હાનિકારક ધુમાડા રહીત) વગેરેના બહુવિધ લાભો પૂરા પાડે છે. સ્થાનિક ઉત્પાદન, સ્વચ્છ રસોઈ ઉપકરણોની

જાળવણી એ SHG યુવા જૂથો તેમજ વ્યક્તિઓ માટે આજીવિકાની ઉત્તમ તક બની શકે છે.

૩.બાયોગેસ પ્લાન્ટ

બાયોગેસ પ્લાન્ટ અથવા ગોબર ગેસએ ઊર્જાનો પર્યાવરણને અનુકૂળ સ્ત્રોત છે અને તેથી તેને ગ્રીન એનર્જી સ્ત્રોત તરીકે ગણવામાં આવે છે. તે બનાવવું સરળ છે અને વિકાસશીલ પ્રદેશોમાં રસોઈ માટે સસ્તી ઊર્જા અને ગરમીના સ્ત્રોત તરીકે તેનો ઉપયોગ કરી શકાય છે કારણકે તે ઊર્જાનો નવીનીકરણીય સ્ત્રોત છે. તે ઓક્સિજનની ઉણપવાળી પરિસ્થિતિઓમાં કાર્બનિક પદાર્થોના વિઘટન દ્વારા ઉત્પન્ન થાય છે. તે વાપરવા માટે ખૂબ જ સરળ અને સલામત છે. ઉત્પાદન પ્રક્રિયામાં, ઘણા કૃષિ અને કાર્બનિક કચરાનો ઉપયોગ થાય છે.

પ્રક્રિયા અને સ્ત્રોત

બાયોગેસ માટે ખાસ કરીને મ્યુનિસિપાલિટીની સંસ્થાઓ તેમજ કોર્પોરેશનની સંસ્થાઓનો કચરો, કન્સલ્ટિંગ ફર્મ કે પેઢી, ખાનગી ઓફિસો, કારખાના, મોટા કોમ્પ્લેક્સ, વિવિધ દુકાનો, શહેરમાં વિવિધ હોસ્પિટલો, વિવિધ નાની મોટી હોટલો, ખાણી પીણીની લારીઓ, ઘરના કે સોસાયટીઓના રસોડામાં ભેગો થતો શાકભાજીનો વધેલો કચરો, ડેરી ઉદ્યોગનો કચરો, ગૌશાળાનો કચરો, શૈક્ષણિક વિવિધ સંસ્થાઓ, કોર્પોરેટ-ખાનગી, હોસ્પિટલો કે શૈક્ષણિક વિભાગમાં ચાલતી કેન્ટીનનો નો

રસોડાનો તેમજ અન્ય સૂકો અને લીલો કચરો, ખાંડ ઉદ્યોગ, ફૂડ ઉદ્યોગનો કચરો વગેરે. બાયોગેસ પ્લાન્ટમાં વીજળીના ઉત્પાદનની પ્રક્રિયા

૧. સામગ્રી ભેગી કરવી વેસ્ટ સામગ્રી, જેમકે પશુના છાણ, કૃષિ અને ખોરાક કચરો વગેરે બાયોરીએક્ટરમાં મૂકી શકાય છે.

૨. એનર્ગેટિક વિઘટન: બાયોરીએક્ટરમાં, બેક્ટેરિયા આ સામગ્રીનું વિઘટન કરે છે અને તેના પરિણામે મિથેન (CH₄) અને કાર્બન ડાઈઓક્સાઈડ (CO₂) જેવા ગેસ ઉત્પન્ન થાય છે.

૩. મિથેન ગેસનો ઉપયોગ: મિથેન ગેસ એક દહનશીલ ગેસ છે, જેને જનરેટરમાં બર્ન કરીને વીજળી ઉત્પન્ન કરી શકાય છે.

૪. વીજળીનું ઉત્પાદન: બાયોગેસ જનરેટરમાં દહન થતી ગેસની ઊર્જાને મિકેનિકલ ઊર્જામાં રૂપાંતરિત કરવામાં આવે છે, જે ઇલેક્ટ્રિકલ જનરેટરને ચલાવે છે અને વીજળી ઉત્પન્ન કરે છે.

૫. ઉપયોગ અને વિતરણ : આ વીજળી ગ્રામ્ય વિસ્તારોમાં ઘરો માટે કે કૃષિ ઉદ્યોગમાં વાપરી શકાય છે.

ફાયદા : પર્યાવરણને અનુકૂળ, કુદરતી સંસાધનોનું પુનઃપ્રયોગ કાચા માલની સરળતાથી ઉપલબ્ધતા કચરાના પદ્ધતિપૂર્વક નિયંત્રણ માટે મદદરૂપ વગેરે..

આ પ્લાન્ટમાંથી ઉત્પન્ન થયેલા ગેસનો

ઉપયોગ ઈંધણ દ્વારા યાંત્રિક મશીન, ટર્બાઈન-એન્જિન અને જનરેટર પ્લાન્ટથી આસપાસની જરૂરિયાત ઇલેક્ટ્રિસિટી (વીજળી) ચાલુ કરવા માટે થાય છે. એટલે કે આ ગેસ દ્વારા મંડળી કે સંસ્થામાં ચાલતા વીજ ઉપકરણો માટે વપરાશ તરીકે લઈ શકાય છે.

CNG ઉત્પાદન:

બાયોગેસ પ્લાન્ટમાંથી CNG (કંપ્રેસ્ડ નેચરલ ગેસ)નું ઉત્પાદન એક મહત્વપૂર્ણ અને પર્યાવરણીય રીતે સ્વચ્છ તકનીકી છે, જેનાથી જૈવિક કચરાનું પુનઃઉપયોગ કરી શકાય છે. બાયોગેસ પ્લાન્ટમાં મુખ્યત્વે બાયોડિગ્રેડેબલ કચરો, પશુપાલન કચરો, અને વનસ્પતિ કચરાનો ઉપયોગ થાય છે. ખાસ કરીને આજના આધુનિક અને ટેકનોલોજી ક્ષેત્રે કાર કે ફોરવ્હીલમાં ઈંધણ તરીકે પેટ્રોલ કે ડિઝલના અવેજ તરીકે બાયોગેસ, બાયોફ્યુયલ કે જૈવિક ઈંધણ તરીકે C.N.G.નું ઉત્પાદન કરી શકાય છે. જે પેટ્રોલ અને ડિઝલ કરતાં સસ્તું હોવાથી તેની માંગમાં ઘણો વધારો જોવા મળે છે

CNG ઉત્પાદન પ્રક્રિયા:

૧. બાયોગેસ ઉત્પાદન: જૈવિક કચરાનું વિઘટન ડાઈજેસ્ટર (પ્રથમ ટાંકીમાં)માં થાય છે. આ પ્રક્રિયામાં મુખ્યત્વે મિથેન (CH₄) અને કાર્બન ડાઈઓક્સાઈડ (CO₂) સમાવિષ્ટ બાયોગેસ બનશે.

૨. ગેસ પ્રસારણ: પ્રાપ્ત બાયોગેસમાં ૫૦-૭૦% મિથેન અને બાકીનો ભાગ CO₂ તથા

અન્ય ગેસો હશે. CNG બનાવવા માટે, બાયોગેસમાંથી CO₂, પાણીની વરાળ અને અન્ય અશુદ્ધિઓ દૂર કરવી પડે છે.

૩. ગેસ શુદ્ધિકરણ આ તબક્કે બાયોગેસમાં રહેલી CO₂ અને અન્ય અશુદ્ધિઓને બહાર કાઢી તેને શુદ્ધ મિથેન (૯૫% સુધી)માં કન્વર્ટ કરવામાં આવે છે.

૪. કંપનીશન: આ શુદ્ધ થયેલા મીથેનને હાઈ પ્રેશરમાં કંપ્રેસ કરી CNG (કમ્પ્રેસ્ડ નેચરલ ગેસ) માં ફેરવવામાં આવે છે.

ઉપયોગ: ઉત્પાદિત CNG વાહનોમાં ઈંધણ તરીકે, રસોડામાં ગેસ તરીકે અને ઉદ્યોગોમાં પણ ઉપયોગમાં લઈ શકાય છે.

૪. સૌર ઉર્જા / સોલર પ્લાન્ટ

સમગ્ર ભારતમાં પ્રથમ એવું ગુજરાત રાજ્યના ખેડા જિલ્લાના ઠાસરા પાસેનું ઢૂંઢી ગામ જે દેશનું પ્રથમ ક્લાઈમેટ ઈકો ફ્રેન્ડલી સ્માર્ટ વિલેજ બન્યું છે આ ગામના ખેડૂતોએ ભેગા થઈને વિશ્વની સૌ પ્રથમ સૌર ઉર્જા ઉત્પાદક સહકારી મંડળી બનાવી છે. જેમાં ઈન્ટરનેશનલ વોટર મેનેજમેન્ટ ઈન્સ્ટિટ્યૂટ (I.W.M.I)ની મદદથી ખેડૂતોને ખેતલક્ષી સિંચાઈ તેમજ અન્ય કાર્યો માટે સૌરઉર્જા દ્વારા પોતાના ખેતરમાં 'સોલાર પંપ' નાખવામાં આવ્યા છે. જેને ઈરિગેટર્સ કો-ઓપરેટિવ એન્ટરપ્રાઈઝ જે સૌરઉર્જા ઉત્પાદક સહકારી મંડળી તરીકે પણ ઓળખવામાં આવે છે.

સૌર ઉર્જા (સૂર્યમાંથી મેળવાતી ઉર્જા) નું

મહત્વ ઘણી અગત્યની છે, ખાસ કરીને પર્યાવરણ અને ઉર્જા સંગ્રહણ માટે. અહીં સૌર ઉર્જાના કેટલાક મુખ્ય લાભો છે:

૧. પુનઃપ્રાપ્ય સ્ત્રોત: સૂર્ય એ અખૂટ અને અવિરત ઉર્જાનો સ્ત્રોત છે. જે નિરંતર મળતો રહે છે, તેમજ લાકડું, ગેસ કોલસો, પ્રવાહી ઈંધણ વગેરે Fossil fuels (અવશેષ ઈંધણ)ની સરખામણીમાં, સૌર ઉર્જા કદી ખૂટતી નથી.

૨. પર્યાવરણને અનુકૂળ: સૌર ઉર્જાનો ઉપયોગ કરવા સાથે હાનિકારક ગેસોનું ઉત્સર્જન નથી થતું. જેના કારણે ગ્લોબલ વોર્મિંગ અને વાયુ પ્રદૂષણમાં ઘટાડો થાય છે.

૩. લાંબા ગાળાના ખર્ચમાં ઘટાડો: સૌર ઉર્જા એક વાર સ્થાપિત થઈ જાય પછી, તેનું જાળવણી અને કાર્યરત ખર્ચ ઓછું હોય છે, અને સમયગાળામાં તેની બચત વધી શકે છે.

૪. વિદ્યુતના વિકલ્પ તરીકે: ઘર, ફેક્ટરીઓ અને અન્ય ઉદ્યોગો માટે સૌર ઉર્જાનો ઉપયોગ વિદ્યુત વિતરણને સહકાર આપી શકે છે. ખાસ કરીને વીજળી મળતી ન હોય તેવા પ્રાંતોમાં.

૫. ઉર્જા નિર્ભરતા: સૌર ઉર્જાનો ઉપયોગ કરવાથી વિદેશી ઈંધણ પરની નિર્ભરતા ઓછી થાય છે, જે રાષ્ટ્રીય સુરક્ષામાં પણ યોગદાન આપે છે.

૬. ઉદ્યોગ અને રોજગારી: સૌર ઉર્જા સંસાધનોની સ્થાપના, જાળવણી અને સંશોધન ક્ષેત્રમાં નવા રોજગારીના અવસરો ઊભા કરે છે.

આથી, સૌર ઊર્જા પર્યાવરણ માટે આવનારા સમયમાં એક મહત્વપૂર્ણ વિકલ્પ છે.

સૌર ઊર્જાનો ઉપયોગ

સૌર ઊર્જાનો ઉપયોગ વિવિધ ક્ષેત્રોમાં થાય છે, જેમાં મહત્વપૂર્ણ છે:

૧. વીજ ઉત્પન્ન કરવું (Solar Power Generation): સૌર ઊર્જાનો મુખ્ય ઉપયોગ સૌર પેનલ્સ (Solar Panels) દ્વારા વીજળી ઉત્પન્ન કરવામાં થાય છે. આ પેનલ્સ સૂર્યપ્રકાશને સીધી વિદ્યુત ઊર્જામાં ફેરવે છે. જેને ઘર, વ્યાવસાયિક બિલ્ડિંગ્સ અને ઉદ્યોગો માટે ઉપયોગમાં લઈ શકાય છે.

૨. પાણી ગરમ કરવું (Solar Water Heating): સૌર ઊર્જાનો ઉપયોગ પાણી ગરમ કરવા માટે થાય છે, જે ઘરોમાં, હોટેલો અને સ્વીમિંગ પૂલ્સમાં ઉપયોગી છે.

૩. ખેતીમાં (Agriculture) : સોલર પમ્પ્સ (Solar Pumps) ખેતીમાં પાણીનો પુરવઠા માટે ઉપયોગ થાય છે. ખેતી માટે પાણી કાઢવા થોડીકવાર વીજળીનો ઉપયોગ ન કરીને સોલર પમ્પથી ખર્ચમાં ઘટાડો કરી શકાય છે.

૪. સોલર લાઈટિંગ (Solar Lighting): સૌર ઊર્જાનો ઉપયોગ ઘર અને રોડ લાઈટિંગ માટે પણ થાય છે. આ અનુકૂળ અને ખર્ચ બચાવનાર વિકલ્પ છે. ખાસ કરીને દુર્ગમ વિસ્તારોમાં.

૫. સોલર કૂકર્સ (Solar Cookers): સૌર કૂકર્સ સૂર્યની ઊર્જાનો ઉપયોગ કરીને ખોરાક

બનાવવામાં મદદ કરે છે, જે ગેસ અથવા અન્ય ઈંધણના ખર્ચને ઘટાડી શકે છે.

૬. સોલર ડ્રાયર્સ (Solar Dryers): ખાદ્ય પદાર્થોને સૂકવવા માટે સોલર ડ્રાયર્સનો ઉપયોગ થાય છે. ખાસ કરીને ફળો, શાકભાજી અને મસાલા સૂકવવા માટે.

૭. ટ્રાફિક સિગ્નલ અને ઘડિયાળ (Solar Powered Traffic Signals and Clocks): શહેરોમાં ટ્રાફિક સિગ્નલ્સ અને જાહેર ઘડિયાળો સોલર ઊર્જાથી સંચાલિત કરવામાં આવે છે, જે વીજળીની બચત કરે છે.

૮. દૂરસંવાદ અને સેટેલાઈટ્સ (Telecommunications and Satellites): સેટેલાઈટ્સ અને દૂરસંવાદ ઉદ્યોગમાં સૌર ઊર્જાનો ઉપયોગ બહુ જ મહત્વપૂર્ણ છે. સેટેલાઈટ્સ સૂર્યપ્રકાશનો ઉપયોગ કરવાના કારણે લાંબી અવધિ સુધી વિદ્યુત શક્તિ મેળવી શકે છે.

આ તમામ ક્ષેત્રોમાં સૌર ઊર્જાનો ઉપયોગ પર્યાવરણને અનુકૂળ, ખર્ચ બચત અને ઊર્જા નિર્ભરતા વધારવામાં મદદરૂપ છે. સોલર દ્વારા ખેડૂતો પોતાના ખેતરમાં વિવિધ સિંચાઈ મશીન સન્મર્શિબલ પંપ ડ્રીપ ઈરિગેશન, લાઈટિંગ તેમજ વિવિધ પ્રકારની જરૂરિયાત મુજબનો ઉપયોગ કરીને પર્યાવરણ ને યોખ્ખું રાખી શકાય.

પ્રધાનમંત્રી સૂર્ય ઘર યોજના ૨૦૨૪ પ્રધાનમંત્રી સૂર્ય ઘર યોજનાનો મુખ્ય હેતુ એ

છે કે હાલમાં ગરીબ છેવાડાના માનવી સુધી વીજળી પહોંચતી નથી હાલમાં તમને પણ ખબર હશે કે વીજળી વગર જીવવું કેટલું મુશ્કેલ છે દરેક કામમાં ઉપયોગી આવે છે તે માટે દરેક ઘરોમાં ૩૦૦ વીજળી યુનિટ મફત આપવામાં આવશે. પ્રધાનમંત્રી સૂર્ય ઘર યોજનામાં કેન્દ્ર સરકાર વા ૭૫ હજાર કરોડ પૈસા ફાળવવામાં આવ્યા છે પ્રધાનમંત્રી સૂર્ય પર યોજના ૨૦૨૪ દ્વારા ભારતના નાગરિકોને સબસિડીના લાભ આપવામાં આવશે. જ્યારે સોલર પ્લાન્ટ ઇન્સ્ટોલ થશે અને ડિસ્કોમ નેટ મિટરિંગ ઇન્સ્ટોલ કરશે ત્યારે તેના પુરાવા અને પ્રમાણપત્ર પોર્ટલ પર અપલોડ કરવામાં આવશે. આ પછી, સરકાર DST હેઠળ સબસિડીની સંપૂર્ણ રકમ ગ્રાહકના ખાતામાં ટ્રાન્સફર કરશે. 1 Kwનો સોલર પ્લાન્ટ દરરોજ લગભગ ૩-૪ યુનિટ વીજળી ઉત્પન્ન કરે છે. આવી સ્થિતિમાં જો તમે ૩ Kwનો પ્લાન્ટ લગાવો છો. તો દરરોજ લગભગ ૧૨ યુનિટ વીજળી ઉત્પન્ન થશે. એટલે કે મહિનામાં કુલ ૩૬૦ યુનિટ. તમે આ વીજળીનો ઉપયોગ કરી શકો છો. બાકીની વીજળી નેટ મીટરિંગ દ્વારા પાછી જશે અને તમને આ વીજળી માટે પૈસા પણ મળશે. સરકારનું કહેવું છે કે આ વીજળીથી તમે એક વર્ષમાં લગભગ ૧૫,૦૦૦ રૂપિયાની કમાણી કરી શકો છો.

સૂર્ય ઘર યોજનાનો લાભ લેવા માટે આ રીતે કરાવો રજિસ્ટ્રેશન સૌ પ્રથમ ગૂગલમાં

<https://pmsuryaghar.gov.in/> ટાઇપ કરી લોગ ઇન કરવું. ત્યાર બાદ કન્ઝ્યુમર લોગ ઇન પર ક્લિક કરવું અને રજિસ્ટ્રેશન કરવું રજિસ્ટ્રેશનમાં ગ્રાહકે પોતાને લગતી માહિતી ભરવાની રહેશે.

૫. પવનચક્કી (Wind Turbine)એ પવનની ઊર્જાને વીજળીમાં ફેરવવાનું સાધન છે. તેની મદદથી અનેક ફાયદા મેળવી શકાય છે.

પવનચક્કીના ઉપયોગ :

૧. વીજથી ઉત્પન્ન કરવા માટે પવનચક્કીનો મુખ્ય ઉપયોગ પવનની ઊર્જાને વીજળીમાં ફેરવવા માટે થાય છે. પવનચક્કી બેરિંગના ખંભા ઉપર ફરતી અને જનરેટર સાથે જોડાયેલી હોય છે, જે વીજળી ઉત્પન્ન કરે છે.
૨. કૃષિ માટે પવનચક્કીનો ઉપયોગ ખેતીમાં પાણી ઉઠાવવા માટે પંપ તરીકે થાય છે. જ્યાં વીજળીની પહોંચ ઓછી હોય છે. ત્યાં પવનચક્કીથી વીજળી મેળવી પાણી ખેંચી શકાય છે.

૩. જળ પુરવઠા માટે : વસ્તી ઘનત્વ ઓછું હોય એવા વિસ્તારોમાં પવનચક્કી પાણીના પંપ માટે ઉપયોગી થાય

૪. જહાજ અને દરિયાઈ ઉપયોગ: અગાઉના સમયમાં પવનચક્કીઓની ગતિ દ્વારા તેમજ હવાની દિશા અને ગતિ જાણી દરિયાઈ જહાજોને હંકાવવામાં આવતા હતા. આજે પણ ઘણી જગ્યાએ પવનની મદદથી જહાજ

ચલાવવામાં આવે છે.

પવનચક્કીના ફાયદા:

૧. **પુનઃનવાઈ શક્તી ઊર્જા:** પવન અખૂટ ઊર્જાનો સ્ત્રોત છે, જે ક્યારેય સમાપ્ત થતો નથી. તેથી, પવનચક્કી સબળ અને લાંબા ગાળાના ઊર્જા સ્ત્રોત તરીકે ઉપયોગી છે.

૨. **પર્યાવરણને અનુકૂળ:** પવનચક્કીમાંથી વિદ્યુત ઉત્પન્ન કરતી વખતે ગ્રીનહાઉસ ગેસ અથવા હાનિકારક પ્રદૂષક તત્વો ઉત્સર્જિત થતા નથી. જે પર્યાવરણને શુદ્ધ રાખવામાં મદદ કરે છે.

૩. **ખર્ચમાં ઘટાડો:** એકવાર સ્થાપિત કર્યા પછી પવનચક્કી ચલાવવાની કિંમત ખૂબ ઓછી હોય છે. તેમનું જાળવણી ખર્ચ પણ ઓછું હોય છે.

૪. **વિશ્વસનીય અને કેળવણીક્ષમ:** પવનચક્કીઓના ઉપયોગથી ઓછી માત્રામાં મોટું ઉત્પાદન થઈ શકે છે. મોટી પવન ઉદ્યોગ વિજળી ઉત્પન્ન કરવામાં શક્તિશાળી છે.

૫. **સ્થાનિક રોજગારીના અવસરો:** પવનચક્કીઓની સ્થાપના અને જાળવણી માટે મકાન મજૂર, ઈજનેરો અને તકનીકી કામદારોની જરૂર રહે છે, જે સ્થાનિક સ્તરે રોજગારીના નવા અવસરો ઊભા કરે છે.

૬. **અવરોધન બંને:** પવનચક્કીઓ જમીન પર બહુ મોટો વિસ્તાર કબજા ન કરતી હોવાથી જમીન પર ખેતી અથવા અન્ય પ્રવૃત્તિઓ કરી શકાય છે.

સામાન્ય રીતે, પવનચક્કી ઊર્જાનો સસ્તો

અને પર્યાવરણને અનુકૂળ વિકલ્પ છે, ખાસ કરીને તે વિસ્તારોમાં જ્યાં પવન મોટાભાગના સમય ગતિમાન રહે.

૬. દરિયાના મોજા અને ઝરણા દ્વારા ઊર્જાનો સંચાર : દરિયાના મોજા અને ઝરણાથી ઊર્જાનું ઉત્પાદન પુનઃનવિનીકરણીય ઊર્જા સ્ત્રોતોમાંથી થઈ શકે છે. આ પ્રકારની ઊર્જા સાથે પર્યાવરણને ઓછું નુકસાન થાય છે અને ફોસિલ ઈંધણ પર આધારિત ઊર્જા સંસાધનોની અવશ્યકતા ઘટાડવામાં મદદ કરે છે.

૧. **દરિયાના મોજા દ્વારા ઊર્જા (Wave Energy):** દરિયાના મોજાઓમાં આવેલ ગતિશીલ ઊર્જાને કાઈનેટિક ઊર્જામાં રૂપાંતરિત કરીને વીજળીમાં પરિવર્તિત કરી શકાય છે. વિશિષ્ટ મશીનો, જેમ કે તરંગ ઊર્જા કલેક્ટર (Wave Energy Converters), મોજાની ગતિથી જનરેટર્સ ચલાવીને વીજળી ઉત્પન્ન કરે છે.

૨. **ઝરણાથી ઊર્જા (Hydropower from Waterfalls) :** આ પદ્ધતિમાં પાણીની ઊંચાઈ પરથી વહેતું પાણી ટર્બાઈનને ધુમાવીને વીજળીનું ઉત્પાદન કરે છે. વીજળી ઉત્પન્ન કરવા માટે પાણીની પોટેન્શિયલ ઊર્જા અને ગતિશીલ ઊર્જાનો ઉપયોગ થાય છે. આનો ઉદાહરણ હાઈડ્રોપાવર પ્લાન્ટ છે. આ બંને ઊર્જા સ્ત્રોતો નિર્વિષ છે અને લાંબા ગાળે પુનઃનવિનીકરણીય ઊર્જાનો મહત્વનો ભાગ બની શકે છે.

‘સહકાર’ પાક્ષિક અને ‘ગ્રામસ્વરાજ’ માસિકના જાહેરાતના દર

તા. ૧-૧૦-૨૦૨૪ થી

સહકાર પાક્ષિક	એકવાર	ત્રિમાસિક	છ માસિક	વાર્ષિક
૧. આખું પાન	૬,૦૦૦/-	૩૦,૦૦૦/-	૬૦,૦૦૦/-	૧,૦૦,૦૦૦/-
૨. અડધું પાન	૪,૦૦૦/-	૨૦,૦૦૦/-	૪૦,૦૦૦/-	૮૦,૦૦૦/-
૩. પા પાન	૩,૦૦૦/-	૧૫,૦૦૦/-	૩૦,૦૦૦/-	૬૫,૦૦૦/-
૪. શુભેચ્છા	૨,૦૦૦/-	૧૦,૦૦૦/-	૧૮,૦૦૦/-	૪૦,૦૦૦/-

સહકાર પાક્ષિકમાં જાહેરાતના છુટક ભાવ : એક કોલમ સે.મી. રૂા. ૧૨૫/-

‘સહકાર’ વિશેષાંક : ૨૦૨૫ થી

૧. ટાઈટલ પાન-૪	૪૦,૦૦૦/-
૨. ટાઈટલ પાન-૨, ૩	૨૫,૦૦૦/-
૩. આર્ટ પેપર ફોર કલર	૧૫,૦૦૦/-
૪. અંદરનું આખું પાન	૭,૫૦૦/-
૫. અંદરનું અડધું પાન	૫,૦૦૦/-
૬. અંદરનું પા પાન	૩,૦૦૦/-

જાહેરાતોમાં બેંકોના સરવૈયાં - બેલેન્સશીટ્સનો દર પાના દીઠ રૂા.૧૦,૦૦૦/-

‘ગ્રામસ્વરાજ’ માસિક	એકવાર	વાર્ષિક
૧. ટાઈટલ પાન-૪	૫,૦૦૦/-	૫૦,૦૦૦/-
૨. ટાઈટલ પાન-૨, ૩	૪,૦૦૦/-	૪૦,૦૦૦/-
૩. અંદરનું આખું પાન	૩,૦૦૦/-	૩૦,૦૦૦/-
૪. અંદરનું અડધું પાન	૨,૦૦૦/-	૨૦,૦૦૦/-
૫. પા પાન	૧,૦૦૦/-	૧૦,૦૦૦/-
૬. શુભેચ્છા	૫૦૦/-	૫,૦૦૦/-

૭૧મા અખિલ ભારત સહકાર સપ્તાહ ઉજવણી કાર્યક્રમ

‘વિકસિત ભારતના નિર્માણમાં સહકારિતાની ભૂમિકા’

આપને સુવિદિત છે જ કે સહકારના હેતુઓ અને ઉદ્દેશોને અનુરૂપ સહકારના જુસ્સા અને મૂલ્યોને વ્યાપક પ્રસિદ્ધિ આપવાના ઉદ્દેશ્યથી કો-ઓપરેટિવ યુનિયન ઓફ ઈન્ડિયા, ન્યૂ દિલ્હી (એનસીયુઆઈ) દ્વારા પ્રતિવર્ષ તા. ૧૪ નવેમ્બરથી ૨૦ નવેમ્બર દરમિયાન અખિલ ભારત સહકાર સપ્તાહની ઉજવણી કરવામાં આવે છે. તદઅનુસાર આ વર્ષે પણ એનસીયુઆઈ દ્વારા તા. ૧૪ થી ૨૦ નવેમ્બર-૨૦૨૪ દરમિયાન ૭૧મા અખિલ ભારત સહકાર સપ્તાહની ઉજવણીનો કાર્યક્રમ જાહેર કરવામાં આવ્યો છે. સહકાર સપ્તાહની

ઉજવણી પાછળનો મુખ્ય હેતુ સહકારી ચળવળની સિદ્ધિઓ અને સાફલ્ય ગાથા અંગે જનજાગૃતિ લાવવાનો અને સહકારી ચળવળને વધુ સુદૃઢ અને મજબૂત કરવા માટે પ્રભાવત એક્શન પ્લાન (કાર્યયોજના) ઘડી કાઢવાનો છે. ૭૧મા અખિલ ભારત સહકાર સપ્તાહની ઉજવણીના સપ્તાહભરના કાર્યક્રમ દરમિયાન પરિસંવાદો, કાર્યશાળાઓ, ચર્ચા-સંગોષ્ઠી, વક્તૃત્વ સ્પર્ધાઓ, યુવાનો માટે ક્વીઝ સ્પર્ધા અને અન્ય કાર્યક્રમોનું આયોજન જરૂરી છે. સહકાર સપ્તાહની ઉજવણીનું મુખ્ય વિષયવસ્તુ અને પેટાવિષયવસ્તુ નીચે મુજબ રહેશે :

આ વર્ષના અખિલ ભારત સહકાર સપ્તાહ ઉજવણીનું મુખ્ય વિષય વસ્તુ આ પ્રમાણે છે.

‘વિકસિત ભારતના નિર્માણમાં સહકારિતાની ભૂમિકા’

- (૧) તા. ૧૪-૧૧-૨૦૨૪ ગુરુવાર : સહકાર મંત્રાલયની અનેકવિધ પહેલના માધ્યમ દ્વારા સહકારી ચળવળને સુદૃઢ બનાવવી
- (૨) તા. ૧૫-૧૧-૨૦૨૪ શુક્રવાર : સહકારી સંસ્થાઓમાં નવીનીકરણ, ટેકનોલોજી અને સુસંચાલન
- (૩) તા. ૧૬-૧૧-૨૦૨૪ શનિવાર : ઉદ્યોગ સાહસિકતા, રોજગાર અને કૌશલ્ય વિકાસના સંવર્ધનમાં સહકારિતાની ભૂમિકા
- (૪) તા. ૧૭-૧૧-૨૦૨૪ રવિવાર : સહકારી સાહસોનું સર્વાંગી પરિવર્તન
- (૫) તા. ૧૮-૧૧-૨૦૨૪ સોમવાર : સહકારી સંસ્થાઓ-મંડળીઓ વચ્ચે સહકારનું સુદૃઢકીરણ
- (૬) તા. ૧૯-૧૧-૨૦૨૪ મંગળવાર : મહિલાઓ, યુવાનો અને નબળા વર્ગો માટે સહકારી સંસ્થાઓ-મંડળીઓ
- (૭) તા. ૨૦-૧૧-૨૦૨૪, બુધવાર : ટકાઉ વિકાસ લક્ષ્યાંકો સિદ્ધ કરવા અને સારા વિશ્વના નિર્માણમાં સહકારિતાની ભૂમિકા

Publisher, Printer & Editor : Dr. Rajendra C. Trivedi

Owner : Gujarat State Co-operative Union, 'SAHYOG', Relief Road, Ahmedabad-380 001.

Published From : Gujarat State Co-operative Union, 'SAHYOG', Relief Road, Ahmedabad-380 001.

Printed at : Reliable Art Printery (Ahmedabad) Pvt. Ltd., 301, 3rd Floor, Punit Plaza,

B/h. Navgujarat College, Off. Ashram Road, Ahmedabad-380014. Gujarat